MANDARIN JEZSUITA

PLATTNER-WAIGAND

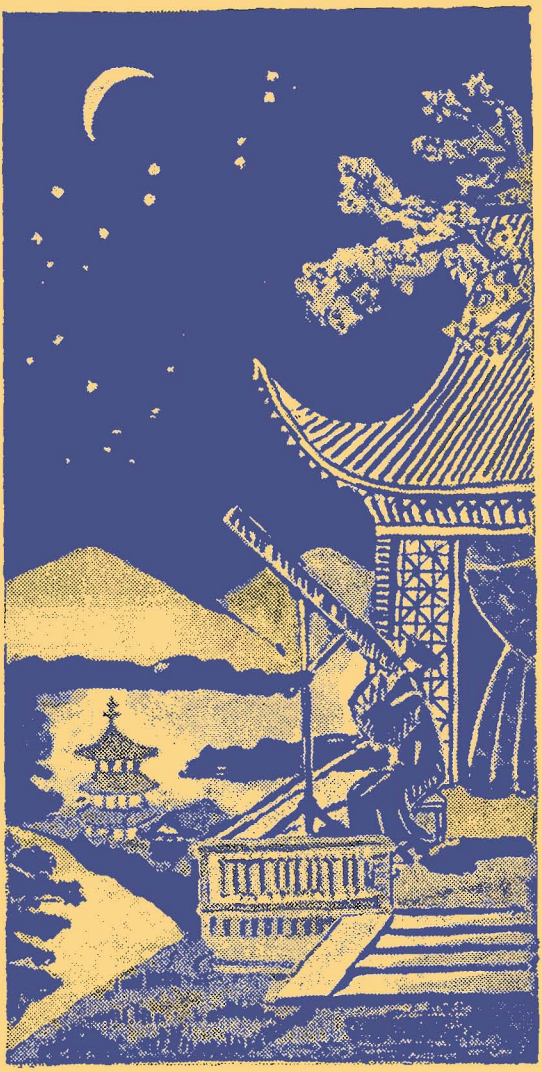

Plattner Félix:

Jezsuita mandarin

(Egy lap Kína missziójának történetéből)

Fordította:
Dr. Waigand József

Budapest, 1940.
Korda R. T. kiadása

Nihil obstat. Joannes Hemm S. J. censor dioecesanus.
Nr. 4819/1940. Imprimatur. Strigonii, die 12. Julii 1940.
Michael Török vicarius generalis subst.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Bpest, VIII., Csepreghy-u. 2.

A mandzsu

dinasztiabeli kínai császárok hivatalos évkönyveinek ötvenkilencedik kötete így kezdődik:

„Tang-Jo-vang régebbi neve Jo-han Ya-tang Sarl volt. Családi neve Fang Pairl. Je-rl-man országából származott... Kitüntetésképen a következő címeket nyerte: Tai-pu-sce-king („a császári ménes főellenőre") és „az ég titkait ismerő tanító..." Később főnöke lett a császári kancelláriának, majd elnyerte a mandarinok méltóságának legmagasabb fokát is..."

A „nagy Tang doktor" nem más, mint Johann Adam *Schall von Bell,* aki Németországból, „Germániából" utazott Kínába, hogy Krisztus hírnöke legyen a hatalmas Mennyei Birodalomban.

Páter Schall Ádám azokhoz a kevés hithirdetőkhöz tartozik, kiknek neve nem veszett el a feledés homályában, mint annyi másé. Már életének idejében, immár 300 esztendeje, szenzációként járta be Európa országait a tudós és buzgó misszionárius híre. Egyik legnevezetesebb kortársa, Kircher Athanáz jezsuita természettudós, külön fejezetet szentel „China illustrata" című művében P. Schall működésének. Leírja könyvében rendtársának a kínai császári udvarban elért sikereit. Egy arcképet is közöl róla, amelyen P. Schall elsőosztályú mandarinnak van öltözve, az ilyen méltóságoknak kijáró különleges mellvérttel és fejfedővel. Csaknem egyidejűleg jelent meg Kircher Athanáz könyvével egy holland

konvertita szerzőnek, Joost van den Vondel-nak drámája „Csunghin, avagy a kínai uralkodó család bukása" címen, melynek főszereplője a „Tisztelendő Schall atya". Neve azóta mindíg ismert volt azok előtt, akik Kína misszióinak története iránt érdeklődtek; sőt ismerték azok is, akik csupán profán módon foglalkoztak a régi nagy császári birodalom multjával, mert Schall Ádám örök időkre beírta nevét Kína történelmébe.

Életrajzának terjedelmes feldolgozását legutóbb P. Väth adta ki 1933-ban. A mi kis munkánk csupán azt szeretné elérni, hogy a nagy misszionárius regényesen kalandos életét megismertesse a nagyközönséggel, különösképen az ifjúsággal. És Schall Ádám alakja valóban megérdemli, hogy minél többen megismerjék életét, mert

világhírű tudós,
félelmet nem ismerő hős,
de mindenek felett buzgó pap és nagy misszionárius volt.

Az Örökvárosban

Rómában, az ősi német-magyar kollégium porlepte aktái között a következő szűkszavú feljegyzést találjuk:

„Johann Adam Schall von Bell; született Kölnben; ugyanennek az egyházmegyének tagja. Nemesi szülők fia. Mindenkor katolikus volt. Kölnben retorikát tanult. Három és fél éven át tagja volt a Mária-kongregációnak. A kölni rektor, Páter Leó ajánlásával jött. Belépett 1608 július 24-én. Szentelésekben még nem részesült. Javadalmai nincsenek. Május 1-én töltötte be 17-ik életévét. Logikát tanul."

Ez a pár adat csaknem minden, amit Schall fiatal koráról tudunk. Nemesi családból született 1592-ben Kölnben, és ugyanitt a híres jezsuita gimnáziumnak volt diákja s buzgó kongreganistája. 16 éves korában határozta el, hogy papnak megy. Szüleinek volt kifejezett óhaja, hogy tanulmányait a római Collegium Germanico-Hungaricumban folytassa.

Igy történt, hogy röviddel Rómába érkezése után a kölni jezsuita intézet rektora egy levelet kapott római kollégájától, melyben ezeket a sorokat olvashatta:

„Igen nagy hibát követtek el! Schall Ádámról van szó! Egész váratlanul érkezett hozzánk. Tantillus puer . . . még igazi gyerek. Itt mindenki úgy véli, hogy még egyáltalán nem elég érett arra, hogy a Kollégium növendéke legyen."

A felvételi szabályok ugyanis megkívánták,

hogy az újonnan belépőknek „férfias megjelenésük" legyen. Ami viszont hiányzott még ekkor az új kölni diákból.

„Egyébként nagyon tetszik nekem a fiatal emberke", — folytatja a levél — „csak ne volna oly kicsi és gyerekes... Kérem Főtisztelendőségedet, hogy valamikép hozza rendbe bölcsen ezt az ügyet."

Kölnben azonban tudatosan állították befejezett tények elé a római intézetet, hogy ezáltal kierőszakolják Schall időelőtti felvételét. Most azután hamarosan megtalálták a megfelelő diplomáciai kivezető utat. Nemsokára már maga a jezsuita rendfőnök sajátkezűleg írt a kölni segédpüspöknek, ki a bajor fejedelmi család tagja volt, és ebben a levélben hozzájárulását adja Schall felvételéhez, „annak a hálának kifejezéseképen, amellyel a jezsuita rend Fenséged és az egész bajor uralkodóház iránt viseltetik, kik annyi rendkívül nagy szolgálatot tettek a Jézustársaságnak."

Most már az engedelmes római rektor sem emelt újabb kifogást. Három hónappal később „jó és nemeslelkű fiatalember"-nek jellemzi növendékét, akiről azután nem tesz többé említést írásaiban.

Schall neve azért mégiscsak előfordul egy későbbi kollégiumi jegyzéken, 1611-ből, amelyet a ruhatáros testvér állított össze — a növendékek ruházatáról. Schall Ádám mellett a következő feljegyzés olvasható: „Egy könnyű, sötétbarna gyapjúfelöltő. Egy reverenda. Egy kalap. Egy piros mellény. Két barna nadrág. Egy pár harisnya. Egy ing. Egy zsebkendő. Két pár cipő."

Bátran feltételezhetjük, hogy a filozófiai ismeretek, melyeket az új növendék ezekben az években a római kollégiumban elsajátított, sokkal gazdagab-

bak voltak, mint a fenti — meglehetősen takarékos — ruházati felszerelés.

Még egy feljegyzést találunk később P Schallról az intézet fő katalógusában: „1611 október 21-én a jezsuita rend tagjává lett, mint rendkívüli képességekkel megáldott ifjú. Kínába távozott, hol nagyszerű tetteket vitt végbe."

Kína misszionáriusává lenni: ez volt Schall legfőbb ambíciója. Miként ma, úgy akkor is hatalmas missziós lelkesedés hatotta át Európa földjét. Mindenfelé olvasták a hithirdetők leveleit, amelyeket Indiából, Japánból, Kínából, Amerikából és az újonnan felfedezett földekről írtak. Japánból, a fölkelő Nap országából, hol ekkor már százezrekre ment a keresztények száma, megérkeztek Rómába az első bennszülött növendékek. Maga Bellarmin Róbert, a híres jezsuita bíboros, legszívesebben a japáni papnövendékekkel imádkozta együtt a papi zsolozsmát. Elő-India hithirdetői között magasan emelkedett már ki Nobili Róbert alakja, ki brahminnak öltözve hirdette Krisztust az indiai legmagasabb kasztok között, hol példátlan sikereket ért el. A zseniális P. Ricci Máté pedig évekig tartó próbálkozások után elérte, hogy nemcsak Kína kapuit nyitották meg előtte, hanem csillagászati ismeretei révén eljutott magába a császárvárosba, Pekingbe is! Úgy látszott, hogy Kínában, mely több mint kétszáz év óta lezárta minden külföldi előtt a nagy birodalom útjait, matematikával és csillagászattal most mindent el lehet érni. P. Schall pedig nagy matematikus volt. Ki csodálná, ha egész különleges hivatást érzett magában ahhoz, hogy Kína hithirdetője legyen?

A noviciátusban hamar barátságot kötött egyik társával, Terrenz-Schreck Jánossal. Ez a világotjárt 35 éves férfi, mielőtt belépett volna a Jézustársaságba, filozófiai, orvosi és matematikai tudása ré-

vén igen nagy hírnévre tett már szert Németországban. Most ő is a kínai missziókba vágyódott. Elgondolhatjuk, hányszor beszélgetett egymással a két jóbarát a közös tervekről és — a matematikáról...

Ekkoriban történt, hogy egész váratlanul Rómába érkezett a Kína-missziók ügyeinek intézője, a belga származású jezsuita Trigault, aki a Szentszéknek igen érdekes javaslatot terjesztett elő. Az volt a terve, hogy Róma hozzájárulásával lefordíttatja az Egyház liturgikus könyveit kínai nyelvre, majd felhatalmazza a bennszülött papságot, hogy saját nyelvén imádkozza a papi zsolozsmát és a szentmisét. A kérdés hosszas megvitatása után V. Pál pápa valóban hozzájárult a javaslathoz 1615-ös híres rendeletében.

Trigault, míg e tárgyalások tartottak, megismerkedett Rómában Schall Ádámmal is. Annyira megnyerte tetszését az értelmes, ügyes ifjú levita, hogy útitársul akarta magával vinni Európa-körüli útjára, a fejedelmi udvarokhoz. Közbevetőleg kell megjegyeznünk, hogy a XVII. században a missziós adományok nem a nép jótékonyságából gyűltek össze, hanem a keresztény fejedelmek kincstárából kellett azokat kikönyörögni. Bármenyire csábító is volt azonban ez az ajánlat, mely lehetővé tette volna Schallnak, hogy bepillantást nyerjen Európa híres királyi udvaraiba, ő mégis inkább a maradást választotta. Sajnálta tanulmányait félbeszakítani, hiszen ez csak késleltette volna vágyainak teljesülését: hogy elindulhasson a Kelet nagy birodalma felé, Krisztus evangéliumát hirdetni.

Páter Schall indiai utazása

Még ma, a menetrend szerint közlekedő hatalmas óceánjárók korában is úgy szokott lenni, hogy minden misszionárius atya, ki a hithirdetési földekre utazik, útinaplót kezd vezetni Hamburgban, Trieszt-ben, vagy legkésőbb a szuezi csatornánál. Végtére csak tudnia kell a saját szülőfalujának vagy városkájának, hogy az „ő" páterüknek is melege volt a Vörös-tengeren és hogy ő is látta Adenben a baksisért könyörgő néger gyerekeket. 1618-ban ugyanígy volt. 22 jezsuita indult útnak P. Trigault kíséretében Indiába és Kínába, akiktől több mint egy tucat útleírás maradt fenn napjainkig. De akkoriban legalább igazi kalózhajók is cirkáltak még a tengereken, melyeknek egyszer-másszor sikerült valamelyik utasszállító hajót eredményesen kifosztani. Az is megesett néhanapján, hogy a hajókat Madagaszkár helyett Brazília partjaira vetette a jósors. Máskor meg Afrika partjain oly reménytelen szélcsend borult heteken át a tengerre, hogy az utasok jórészét az egészségtelen vidék láza döntötte ágyba, sőt nem egyszer tömegesen haltak meg az út alatt. A portugálok hajói pedig egyáltalán nem dicsekedhettek azzal, hogy túl egészségesek lettek volna. Nem egyszer nyolc hónapon keresztül a teherrakomány, a poggyász és élelmiszercsomagok között ezernél is több utas volt összezsúfolva, élőállatokkal és sokezer baromfival együtt. A hajó sokszor nagy szardí-

niadobozhoz hasonlított, melyben mozdulni is alig volt hely.

Amidőn Schall és társai 5 és fél hónapig tartó utazás után kikötöttek Goában, portugál Elő-India fővárosában, mindenki csodálkozott, mily szerencsés útjuk volt. 636 utas közül „mindössze" 54 halt meg az úton, köztük 5 jezsuita.

E közben hírek jöttek arról, hogy Kínában újból kitört a keresztényüldözés. P. Trigault ezért elhatározta, hogy csupán négy misszionáriust visz magával további útjára. Egy portugált választott ki és három németet, közöttük Schallt és barátját, Terrenz-Schrecket. Végül azután — megküzdve a tengeri viharokkal — 1619 júliusában Schall Ádám hajója megérkezett Macaó kikötőjébe, a portugál kereskedelem távolkeleti gócpontjába.

A kényszerű várakozás ideje következett el a tettvágytól égő hithirdető számára. Ő azonban értette a módját, hogyan kell minden percet kihasználni. Két éven keresztül keserves munkával törte át magát a kínai nyelv és írás rendkívüli nehézségein. Máskülönben nagyobb külső események nélkül telt el számára ez az idő. Csak elvétve jöttek e közben hírek a Pekingben kitört palotaforradalomról. Máskor menekültek érkeztek Japánból, hol néhány év óta borzalmas kegyetlenséggel tombolt a keresztényüldözés. A vérengző császár ezrével gyilkoltatta le a kereszténveket, hercegeket, nemeseket, köznépet egyaránt.

1622 májusának utolsó napjaiban váratlanul megdöbbentő hír száguldott végig a 9000 lakost számláló Macao városán. A protestáns Hollandia hadiflottája megtámadta a kikötőt! Óriási pánik tört ki a városban. A zavarban sikerült a hollandoknak rövid tűzharc után megszállaniok az erődítményeket. Többszáz főből álló csapat szállott partra és indult

rohamra a gyűlölt Portugália virágzó kereskedelmi gócpontja ellen. Már szinte elérik az első házakat. Senki sem gondol többé komoly ellenállásra.... De mégis! A jezsuita rendház tagjainak helyén van a szíve. Pillanatok alatt megértik, hogy a holland csapatok győzelme halálos csapás volna nemcsak Portugália kereskedelmére, de a kínai missziókra is. Nem késlekednek, a veszélyeztetett pontokra rohannak és a felállított mozsárágyúkból saját maguk zúdítanak tüzet az ellenség soraira. A támadók meghőkölnek. A rendház szolgái most a városba futnak és mindenfelé kiáltják: „Victoria, victoria!" A félelem eltűnik a szívekből. Fegyvert ragadnak és lelkesedéssel rontanak rá a holland zsoldos csapatokra. Ezek eszüket vesztetten menekülnek vissza csónakjaikra. Háromszázat vagy a hullámsír nyelt el, vagy fegyver által estek el. Sok sebesültet és foglyot hagytak vissza. Maga P. Schall egy ellenséges kapitányt ejtett foglyul és így külön is a nap hőseinek sorába került.

A holland veszély elmult. Kelet-Ázsia missziói meg voltak mentve. Macao, ez az egyetlen összekötőkapocs az európai világ és Kína között, a katolikus Portugália birtokában maradt.

A „Közép Birodalma" és a Kalendárium

Kínai felfogás szerint a világ közepe ott van, ahol a császár sárkány-trónusa áll. Az „Ég Fia" erről a trónusról kormányozza az emberiséget bölcs törvényeivel. A „Nagy Világosság" e fejedelmi csarnokában fogadja a „Világ Ura" a föld minden népének hódolatát és adóját.

A Ming-dinasztia idején, amelybe történetünk esik, a császár istenített személyét négyszeres fal zárta el az illetéktelenek szeme elől. A világ leghatalmasabb városfala 24 km hosszúságban övezte a birodalom fővárosát. Ennek közepén állott a második, sárgaszínű fal, mely magát a császári városrészt vette körül, óriási parkokat és kaszárnyaépítményeket zárva magába. A harmadik sánc a lilaszínű „tiltott város" körül húzódott, ami nem volt más, mint a császár udvaroncainak és udvarhölgyeinek előkelő börtöne, melyből soha ki nem jöhettek. Csak őnekik volt joguk ahhoz, hogy beléphessenek a negyedik, legbelsőbb, cinóberpiros várfal kapuján, hol a császárt szolgálták ősrégi, hagyományoktól megszentelt szertartások szerint.

Ebből a titokzatos elzárkózottságból indultak ki az Ég Követének írott törvényei és haladtak kézről-kézre, míg csak el nem jutottak a néphez. Először a szolgálattevő asszonyok vették át az írásokat, kik továbbadták az udvaroncoknak. Ezektől

jutottak el sorban a 6 miniszterhez, a 15 tartomány alkirályaihoz, a 158 mandarincsoport megszámlálhatatlan fokaihoz, 247 nagy- és 1152 kisváros elöljáróságához, végül ezektől a birodalom 58.550,801 adófizető polgárához. Másrészt a császári palota elzárt falai közé futottak össze 250 millió alattvaló kérvényei és adói, indítványai és követelései, a hivatalnokok jelentései és panaszai, melyeket a különböző minisztériumok feldolgoztak, láttamoztak, majd a császár elé terjesztettek végső jóváhagyás vagy elvetés végett.

Kína azonban nemcsak központosított államrendszere miatt nyerte el a „Közép Birodalma" elnevezést. Volt ennek a névnek egy másik oka is, nevezetesen Konfuciusnak, a kínai vallásalapító bölcsnek tanítása. Amint a császár kínai felfogás szerint az „Ég Fiának" megtestesülése, ki önmagában, egy személyben egyesíti az isteni bölcseséget és a polgári erényeket, úgy minden jóravaló kínainak arra kell törekednie, hogy összes cselekedeteit az ég törvényeihez igazítsa, amelyek különösképen a nagy természetben és a csillagrendszerben nyilvánulnak meg. Ez magyarázza meg, miért volt Kínában a legünnepélyesebb és felelősségteljesebb kormányzati ténykedés az állami Kalendárium évenkinti hivatalos kihirdetése. Hiszen itt előre meg kellett mondani, mily események várhatók az égen egy év leforgása alatt! Ehhez kellett azután tartania magát mindenkinek, hacsak nem akart attól reszketni, hogy szerencsétlenség éri, ha nem igazítja cselekedeteit az éghez. Évszázadokra visszamenő tapasztalatok vagy babonás hiedelmek hatották át a kínai ember egész életét. A Kalendáriumhoz igazodni annyit jelentett, mint boldogan, szerencsésen élni. A Kalendárium jelképe lett a nép boldogságának.

Piros és fekete betűk hirdették e naptárban a jó- és balsors receptjeit. Például:

Első hónap 1. napja: jó az áldozatbemutatás és fürdés számára, rossz a lakásváltoztatáshoz.

2. nap: jó az adósságok behajtásához, halászathoz, madárvadászathoz.

3. nap: jó a házasságok útjának egyengetéséhez és a jóbarátok meglátogatásához. Jó a házkörüli rendcsináláshoz, megágyazáshoz, eljegyzéshez, tolvajkereséshez, fejberetváláshoz, temetéshez stb.

Napfogyatkozások, bolygótalálkozások és általában a csillagok járása szerint számította a kormány a fontosabb állami ténykedéseket. A középületek, városok helyét és tervrajzát viszont a föld titkait kutató jósok határozták meg pontosan. Az ég csillagai és a Kalendárium összeállítóinak bölcsesége volt Kína egész államéletének irányítója, a pekingi csillagász hivatása pedig legfontosabb hivatalát képezte a hatalmas birodalomnak, sőt még ennél is többet jelentett: Peking főasztronómusának kezében volt Kína sorsa!

Egy idő óta azonban nyilt jelei mutatkoztak annak, hogy a százmilliókat számláló birodalom belső egyensúlya megbomlott. Rablóbandák garázdálkodtak az ország különböző részein és nem egyszer egész tartományokat fosztogattak végig. Kalózhajók megtorlás nélkül veszélyeztethették a partok biztonságát. Észak felől csaknem minden évben betörtek a mandzsu csapatok Kínába és a nagy falat átlépve nem egyszer Peking közeléig portyáztak.

Mi lehet az oka ennyi csapásnak és rendellenességnek? A császári udvarban első pillanatban készek voltak már a felelettel:

Hiba csúszott a Kalendáriumba!

Az állam törvényei nem állottak többé összhangban az ég törvényeivel! Immár 381 év óta

nem javítottak semmit az egyedül boldogító könyvön, az állami naptáron, Kína tudósai pedig hiába kísérleteztek, hogy hibás táblázataikkal és pontatlan műszereikkel feltalálják a csillagok járásának régi rendjét. Hiába fenyegetődzött a császár, hogy halállal bünteti csillagászait, ha mégegyszer hamis számításokkal jönnek elő, melyekkel romlásba döntik az országot. A csillagászati hivatal tanácstalanul állt, a Mingek birodalma pedig, „mint az iránytűjét veszített hajó, hányódott a sors tengerének csillagtalan éjtszakájában..."

Hogy az igazi oka miben rejlett a kínai birodalom belső zavarainak, azt az emberek még önmaguknak sem merték bevallani, még ha talán világosan látták is. A bajok forrása ugyanis nem kisebb dolog volt, mint a császár „isteni" méltósága. Foglya volt a négy fallal körülövezett palotának, foglya az évszázados hagyományoknak és foglya a szolgálattevő udvaroncoknak. Elzárkózva, messze távol a nemzet életétől, a császár lassacskán játékszerévé lett saját udvaroncainak. Ezek árusították pénzért az ország fontosabb hivatalait, kegyeltjeiknek juttatták a kitüntető címeket és méltóságokat, elsikkasztottak császári rendeleteket, beérkezett kérvényeket és panaszokat, megbuktattak minden erőskezű hadvezért és minisztert, aki talán még rendet tudott volna teremteni az országban és gátat tudott volna vetni a mandzsu betörések elé. Körülhálózták a császárt udvari intrikáikkal. Az „Ég Követe" nem volt többé abban a helyzetben, hogy népét irányítani tudta volna. Kína élete nem forgott többé a középpont: a császári trón körül!

A császári udvarban

1630 őszén figyelemre se méltatott vándor lépte át Peking egyik hatalmas kapujának küszöbét, kínai tudósnak öltözve. Vajjon gondolt-e P. Schall ebben a pillanatban arra, hogy nem is olyan sokára azok a kapuk is meg fognak nyílni előtte, amelyeken senki emberfia be nem léphetett előtte, és hogy ott benn, a császári palota egyik rejtett termében fogja a katolikus hitvallást hirdetni Kína ámuló fejedelmének?

Vajjon mert e remélni ekkora sikerekben?

Elöljáróitól nyert megbízása mindenesetre azt tűzte ki eléje célul, hogy igyekezzék megnyerni a császári udvar kegyét. Amit a lángoló lelkű Xavéri Szent Ferenc, az ázsiai missziók úttörője, életének utolsó pillanatáig megvalósítani próbált, amíg csak Kína kapui előtt meg nem halt; aminek P. Ricci matematikai ismeretei révén már útját egyengette, azt most P. Schallnak kellett megvalósítania. Ebben a birodalomban, hová még mindíg halálbüntetés terhe mellett tilos volt idegennek betenni a lábát, lehetetlennek mutatkozott a hithirdetés, míg uralkodói jóváhagyás nem biztosította a misszionáriusok munkáját. És íme: az isteni Gondviselés most úgy akarta, hogy Kínában mindenki a matematikától és csillagászattól remélje az ország boldogságát. Miért ne használnák ki a katolikus hit hirdetői ezt a lehetőséget, hogy az európai fejlett csillagászati tudományok eredményeit értékesítsék Ázsiának ebben a

hatalmas kultúrországában? Ha ezáltal tekintélyt tudnak szerezni szavuknak és az általuk hirdetett vallásnak? Ha el fogják ismerni a felsőbbségüket a tudományban, akkor már csak egy lépés kell ahhoz, hogy elismerjék azt az igazi vallást, amelyet Tien-Csu-ról, az Ég Uráról hirdetnek.

Schallnak nem ez volt az első pekingi tartózkodása. Egyszer már járt itt, igaz, hogy aránylag rövid ideig. De akkoriban is sikerült már neki egy előkelő keresztény hivatalnok, a tudós Siu Pál összeköttetései révén nagybefolyású barátokat szereznie. Amidőn egy holdfogyatkozás idejét precíz pontossággal számította ki, „az Ég mandarinjának" nevezte el Csang, Kína belügyeinek minisztere, ki lelkesen kiáltott fel akkor: „Kína ebben az évszázadban két igazán nagy emberrel dicsekedhetik: az egyik Ricci Máté volt, a másik Schall Ádám." Ekkoriban mégis el kellett hagynia Pekinget, hogy átengedje helyét öregebb barátjának, Terrenznek, aki tudománya miatt már Kepler és Galilei előtt is tiszteletnek örvendett annakidején. Őt magát akkor Singanfu-ba, az ország egyik nagyfontosságú kereskedelmi gócpontjába helyezték.

Hároméves távolléte idején sok minden megváltozott Pekingben. Új császár lépett a trónra Csung-Cseng („Legnagyobb szerencse") néven. A Kalendárium reformjának végrehajtását a példaadó életű kereszténre, Siu Pálra bízták, kinek első dolga volt a feladathoz P. Terrenzet segítségül kérni. Nem soká örvendhetett azonban a kitűnő tudós közreműködésének, mert Terrenz nem sokkal később váratlanul meghalt. Ekkor azután véglegesen visszahelyezték Schallt a császárváros, sőt egész Kína legjelentősebb hithirdetői polcára.

Ezzel kezdetét vette Pekingben az az évekig tartó keserves küzdelem, amelyben egyik oldalon

Tang Jo-vang, vagyis P. Schall állott néhány keresztény tudóssal, a másik táborban viszont a féltékeny vagy elcsapott csillagászok, udvaroncok és hivatalnokok csoportja, míg „Legnagyobb szerencse" őfelségének hozzáférhetetlen személye a kettő között ingadozott, és e közben őrült emberek féktelen dühével követelte, hogy teremtsék már elő a javításra nem szoruló, tökéletes Kalendáriumot.

Schall ezalatt hozzákezdett csendben a munkához. Elhatározta, hogy nem fog azonnal a tökéletesen megszerkesztett Kalendáriummal előállni, ami csak arra lett volna jó, hogy végleg maga ellen bőszítse a hiúságukban megsértett és megszégyenített tudósokat. Előbb úgy látta jónak, hogy megismertesse őket Ptolomaeus, Tycho Brahe és Kepler munkáival. A jezsuita házban megalapítja a keresztény asztronómusok társaságát. Lefordítják a legnevezetesebb európai tudományos műveket, klasszikus kínai nyelvbe öltöztetik és fínom papírra kinyomtatják. Az Európából hozott műszereket, melyeket az évekig tartó út eléggé megviselt, ismét rendbehozzák. Maga Schall is fölfedezett néhány szerkezetet, amelyekkel a tudományt gazdagította. Megfigyeléseket végeznek, ellenőriznek, összehasonlítanak. Átjavítanak régi táblázatokat és ezeket nyilvánosságra hozzák. Schall nagyszerűen bírja a munkát; a kínaiak alig tudnak lépést tartani vele.

Siu Pál e közben a legmagasabb állami hivatalt nyeri el: a császár Kína legelső miniszterévé nevezi ki. Ekkor azután megbízást ad Schallnak, hogy terjessze elő Kalendáriumát. Igy is történik. A jó és rossz napokra vonatkozó jegyzetek a benyujtott tervezetben nem szerepelnek. Már csaknem biztos, hogy javaslatát elfogadják. Ebben a kritikus pillanatban azonban meghal Siu Pál, „a kínai egyház oszlopa", korának egyik legnagyobb világi apostola! Utódja, dr. Li Péter nem tud kellő eréllyel fellépni

és gyengeségével mindent elront. Az ellentábor ismét behálózza az uralkodót, ki most már habozik, elfogadja-e a jezsuita-Kalendáriumot. Hiszen ez szégyene volna a kínai kultúrának és nem volna eléggé „nemzeti" jellegű!

A jezsuiták ekkor kijátszák legnagyobb ütőkártyájukat. Átnyujtják a császárnak az asztronómiai akadémia nagyszerű alkotását: a 156 kötetből álló csillagászati könyvsorozatot, kínai nyelvre fordítva, valódi kínai papíron kinyomtatva, pazar kiállításban. De ha még ez a hatalmas tudományos munkásság sem tenné meg hatását, úgy kijelentik: ellenőrizze a császár saját maga a Kalendárium megbízhatóságát! És e végből adományként felajánlanak neki egy csillagászati égbolt-glóbuszt, egy földgömböt művészi érckivitelben, egy planisphaeriumot, egy napórát és végül — mint a világ egyik új csodáját — egy távcsövet. Meg kell jegyeznünk, hogy a távcsövet akkor még alig 20 esztendeje fedezte csak fel Galilei!

Ettől kezdve, valahányszor csak nap- vagy holdfogyatkozás volt várható, három érdekes csoport leste az égen bekövetkezendő eseményt. Az egyikben Schall számítgatott végtelen higgadtsággal, hogy megállapítsa azokat a csekély eltéréseket, amelyeket Tycho Brahe táblázatai mutattak, melyek még nem voltak a legtökéletesebbek. A másik csoportot a kínai csillagászok képezték, kik izgalomtól remegve figyelték, nem lesz-e végre egyszer nekik is igazuk a jezsuita tudóssal szemben. A harmadik a császár volt, ki elképzelhető kíváncsisággal állott távcsöve mellett, hogy vajjon melyik tábornak lehet inkább hinni. De mégsem bírta soha eltökélni magát, hogy erélyes kézzel véget vessen egyszer az udvari intrikáknak és megmentse uralkodói tekintélyének hanyatló csillagát.

Schall mégsem csügged. Most új módszerhez folyamodik. Megnyeri barátjául az egyik udvaroncot, egy Vang nevű férfit, ki a császár dajkáját szolgálta valamikor és rendes bejárása volt a palotába. Hosszú fáradsággal sikerül őt megtérítenie 1635-ben. Vang komolyan vette a keresztény vallásból ráháruló kötelességeket. Készségesen felajánlotta szolgálatait a Páternak. Minthogy szabadon járhatott be és ki a palotában, könnyen alkalmat talált arra, hogy az udvarhölgyeknek történeteket beszéljen el a szentek életéből. Nemsokára sikerült már felkeltenie az érdeklődést a keresztény tanítás iránt három főudvarhölgyben, kik kilenc másik társnőjükkel együtt a legközvetlenebb szolgálatokat látták el a császár körül, mert az ő feladatuk volt felolvasni az uralkodó előtt a kérvényeket, vagy pedig őt szórakoztatni.

Vang egyre tovább haladt a keresztény vallás megismertetésében, míg végül 18-at sajátmaga megkeresztelt buzgó női tanítványai közül. Valahányszor elhagyta a palotát, magával vitte leírt kérdéseiket, problémáikat, önvallomásaikat a lelkiatyához, akit örök elzárkózottságuk miatt személyesen nem kereshettek fel. Visszatértekor azután meghozta nekik Schall atya üzeneteit, leveleit és a tőle kapott könyveket.

Minden jel arra mutatott, hogy a jámbor összeesküvést siker fogja koronázni. A császár nem tudta mire vélni, hogy udvarhölgyei, kik azelőtt annyit civódtak egymással, most egyszerre a legbékésebb egyetértést és megbocsátó szeretetet tanúsítják. Donna Agatha, kit okossága és jótulajdonságai miatt különösen kegyelt, sakkjáték közben, vagy más alkalmas pillanatokban megkísérelte már, hogy szóba hozza őfelsége előtt azt a boldogságot, amelyet

végre sikerült megtalálnia és amelyet szívből kíván uralkodójának.

A keresztény asszonyok külön kápolnát is rendeztek be maguknak a palota egyik csendes kis szobájában. Teljes boldogságukhoz nem hiányzott semmi más, csak egy pap, ki a szentségeket kiszolgáltathatta volna. Schall azonban nem juthatott be hozzájuk; ők kijönni szintén nem tudtak. Ezért az egyik asszonyt főnöknővé nevezte ki; egyben meghagyta mindannyiuknak, hogy főleg jópéldájukkal igyekezzenek hatni a császárra.

Míg a jezsuita missziók évi beszámolói alapján egész Európa feszült érdeklődéssel figyelte az izgalmas esemény kimenetelét, Schall elérkezettnek látta az időt, hogy újabb, hatásosabb lökést adjon a császár ingadozó akaratának.

Kevéssel előbb a császári kincstárban elporosodott zongorára bukkantak, amelyet egykor P. Ricci ajánlott fel az uralkodónak. Csung-Cseng-nek most minden vágya az volt, hogy európai zenét hallgasson. Tang Jo-vang, akire akármiféle szerszám rendbehozását bátran rá lehetett bízni, megbízást kapott, hogy az elporosodott hangszert helyezze újra használható állapotba. Egy ügyes jezsuita laikus testvér segédkezett neki ebben a munkában, kit e végből sürgősen Pekingbe rendeltek, és akivel új ezüsthúrokat szereltek fel.

Midőn az udvaroncok el akarták szállítani a szerkezetet, új ajándékokra bukkantak a kincstárban, amelyek titokzatosan le voltak fedve fínom flandriai kendőkkel. Ez alkalommal a császár sajátkezűleg akarta felfedni a beburkolt tárgyakat. Amint a leplet levette, a betlehemi istálló viaszból készített remekműve állott szeme előtt a három király alakjaival, továbbá egy gyönyörű kivitelű képes Biblia. Álmélkodva nézte az uralkodó e csodás tár-

gyakat, melyeknek szemléletébe úgy elmerült, hogy aznap háromszor is hiába hívták étkezéshez. Majd behívatta az első császárnét és letérdeltette a gyermek Jézus szobrocskája előtt. „Sokkal nagyobb Ő, mint a mi régi szentjeink" — mondotta meghatottan. Tíz napon át zarándokoltak a palota szolgái a betlehemi jászolhoz, hol a fejedelem parancsából mindenkinek mély meghajlást kellett végeznie.

Csung-Cseng nem volt már messze a keresztény hittől. Eltávolíttatta palotájából az összes bálványszobrot. A császárnékat biztatta, hogy vegyék fel a keresztény vallást. Tang Jo-vang iránt újból bizalomra gerjedt a Kalendárium-kérdésben. Ennek bizonyságául a legnagyobb megtiszteltetést juttatta neki, amit csak el lehetett képzelni Kínában: a mandarinok ünnepélyes menetben járultak a jezsuita atya házához, hogy hódolattal átnyujtsák neki azt a díszokmányt, amelyre az uralkodó e nagyjelentőségű szavakat írta:

„ÉN A CSÁSZÁR, DICSÉREM ÉS VÉDELMEMBE VESZEM AZ ÉGRŐL SZÓLÓ TANITÁST."

Ez a dícséret természetesen nemcsak a kereszténységre, de az asztronómiai tanokra is vonatkozhatott. Csung-Cseng pedig e közben mélyen elmerülve lapozgatott a gyönyörű képes Bibliában, — I. Miksa bajor választófejedelem ajándékában. Ám minél többet forgatta a csodálatos könyvet, annál nyugtalanabb lett a lelke. Izgatottan járt fel-alá szobájában, miközben egyre ez a sóhaj hagyta el ajkát: „Ki fogja nekem ezeket a titokzatos dolgokat megmagyarázni?" De bármennyire vágyódott volna, hogy személyesen beszélhessen a tudós keresztény misszionáriussal, nem volt annyi lelki ereje, hogy végre egyszer letépje magáról királyi börtönének

láncait. Az pedig, ki már annyi hosszú év óta várta a pillanatot, amelyben beléphet a császári palotába, a meghívást most is csak hiába várta.

A „Birodalmi Híradó", amelyet az ország valamennyi hivatalának megküldöttek, elvitte Tang Jovang kitüntetésének hírét a legtávolabbi tartományokba is, mert mindarról beszámolt, ami a császár tiszteletreméltó személyével kapcsolatosan történt. A soha nem hallott magas kitüntetések, amelyeket a külföldi tudós kapott, valódi újdonság erejével hatottak az egész óriási birodalomban. A mandarinok egyik ámulatból a másikba estek, midőn a császári írásokban minduntalan előkerült a titokzatos „Tang Doktor" neve és említést nyertek a szolgálatok, amelyeket ő az uralkodónak tett. Akinek dolga akadt Pekingben, nem mulasztotta el, hogy tisztelgő látogatást ne tegyen a tudós Folangkinál (ez a név a „frank" szóból származik; így nevezték Kínában az európaiakat). Minden lehető és lehetetlen kérdést feltettek neki az ilyen látogatások alkalmával. Voltak, kik a hallott szavakat megőrizték szívükben, gondolkodtak fölötte és végül keresztényekké lettek. Mások megváltoztatták addigi rossz véleményüket az idegen vallásról és hazatértük után jóakaratú pártfogásukba vették Tang Jo-vang „fiatalabb testvéreit" is, a többi jezsuita misszionáriust.

Az egész kínai misszió megérezte P. Schall működésének eredményét. A megtérések számának emelkedése, különösen az előkelők soraiban, a hatóságok részéről tapasztalt növekvő jóindulat, mind arról tanúskodtak, hogy a nagy matematikus-misszionárius kitűnően végezte feladatát az udvarnál. Macaoi és római fölöttesei a legteljesebb elismeréssel nyilatkoztak róla. A kínai jezsuita tartományfőnök 1641-ben ezekkel a szavakkal számol be általános rendfőnökének:

„P. Schall, ki jelenleg a pekingi házfőnök tisztét viseli, nagy érdemeket szerzett Isten és a Jézustársasága előtt matematikai munkásságával, valamint könyvei által, melyek közvetve a kereszténység terjedését szolgálják; nemkülönben az udvarhölgyek megtérítésével és a császár ajándékainak átnyujtásával, amivel elérte, hogy már az uralkodó is hallott a keresztény vallásról. Egyedül az ő munkájának és buzgóságának köszönhetjük mindazt, amit csak el tudtunk eddig érni Kínában. Igen helyénvalónak tartanám, ha Főtisztelendőséged levélben is kifejezésre juttatná iránta tanúsított megelégedését."

Váratlan meglepetések

„... Igy kellett elpusztulnia gyászos halállal annak az uralkodónak, ki talán a legkiválóbbak közé tartozott, kinél erényesebb és jobb császár még nem volt. Mindenkitől elhagyatva, fiatalon, 36 éves korában fejezte be életét, rossz emberismeretének áldozataként. Vele megszűnt a Ming-dinasztia 276 éves uralkodása." Ezeket a szavakat olvassuk a mandzsu uralkodóház évkönyveiben.

1642-ben történt, amikor Tang Jo-vang a császár legnagyobb kegyeinek örvendett. Egy napon előkelő látogató jelent meg a jezsuita rendházban: Kína hadügyminisztere. Érdeklődő tekintettel szemlélte a csillagászati műszereket, majd mosolyogva megjegyezte, hogy a Páter bizonyára az ágyúkhoz is érthet, amelyekkel az európaiak oly szakértelemmel tudnak bánni.

„Értek hozzá valamicskét" — felelte Schall vidáman hunyorítva, miközben a macaoi kalandra gondolt.

„Akkor van szerencsém átnyujtani Önnek ezt a legmagasabb kéziratot" — felelte megelégedetten a hadügyminiszter, miközben oly mélyen meghajolt, ahogy az udvari etikett előírta a császár sajátkezű leiratainak kézbesítésénél.

A csalafinta misszionárius beleesett a nála is ravaszabb kínai úrnak a hálójába. A császári irat nem kisebb dolgot tartalmazott, mint az első kínai

ágyúöntőgyár megalapítását, melynek igazgatójává P. Schall nyert kinevezést!

Ennél kellemetlenebb meglepetés aligha érhette volna a jezsuita tudóst. De most már hiába volt minden szabódás és ellenérv. A császár mégiscsak több sikert remélt az ágyúktól, mint a Kalendáriumtól. Schall végül meghajolt uralkodójának akarata előtt. Végeredményben új hazájának, Kínának sorsáról volt szó, amelyért ő is felelősnek érezte magát. De kötelességének érezte a császár megsegítését hálából is, azért a jóakaratért, amellyel a missziók irányában viseltetett. Igy azután fiókba kerültek a csillagászati számítások, ő pedig rendi fölötteseinek jóváhagyásával átvette az ágyúöntőgyár igazgatását.

Mostantól kezdve hónapokon át másutt sem lehetett látni a tudóst, mint az izzó kohók mellett, a császárváros egyik tágas udvarán, miközben egy sereg hozzánemértő munkással vesződött. A felhalmozott érctömeg lassacskán eltűnt, hogy átadja helyét a fényes, sárkányoktól díszített ágyúcsöveknek. A hatalmas, 40 fontos ágyúk próbalövése annyira megnyerte a császár megelégedését, hogy most már új megbízást adott Schallnak: gyártson könnyű tábori ágyúkat, amelyeket előretörés vagy visszavonulás alkalmával a hadsereg magával vihet. Tang Jo-vang ugyan megjegyezte kellő tisztelettel, hogy amint ő a kínai csapatok „visszavonulási taktikáját" ismeri, azoknak eszük ágában sem lesz ágyúcsövekkel a vállukon futni; mégis engedelmeskedett a parancsnak és hozzáfogott 500 könnyű ágyú öntéséhez.

Ám mit használ az ágyú, ha árulók állanak mögötte?!

Két éve dolgozott már Tang Jo-vang a gyárban, hűséggel szolgálva urát és császárát, amikor a lá-

zadó Li, győztes csapatai élén Peking falai alá érkezett. Itt azonban megtorpant a támadó sereg. A várfal ormain mindenfelől hatalmas ágyútorkok meredtek feléjük. A látványra Li szívét kimondhatatlan rettegés szállta meg. Csung-Csenget azonban utolérte végzete. A város védelmét most is saját udvaroncaira bízta, kik háta mögött összejátszottak az ellenséggel és megnyitották előtte Peking kapuit. Mikor a császár észrevette az árulást, már késő volt minden. Menekülni próbál, de saját testőrsége is ellene szegül. Visszatér palotájába. Az első császárnénak parancsot ad, hogy végezzen önmagával. Három fiát álöltözetben elküldi, hogy meneküljenek. Ő maga a kert egyik elhagyott lugasába siet, messze elhajítja fejedelmi jelvényeit és felakasztja magát. Csak egy hónapra rá találták meg holttestét. Ruhájának szegélyén ez az írás volt olvasható, melyet saját vérével írt rá a szerencsétlen sorsú uralkodó:

„Udv Li-nek, az új császárnak! Ne légy zsarnoka népemnek és ne hallgass tanácsadóimra!"

Évekkel később, amikor Schall Ádám megírta „Visszaemlékezéseit", nem tudta elrejteni fájdalmát a tragikus végű Csung-Cseng császár halála felett. Még emlékeiben is hű maradt ahhoz az uralkodóhoz, akinek megnyeréséért annyit imádkozott és dolgozott egykor. „Midőn az üdvösség útjára akartam elvezetni, nagy bánatomra a császár nem követett engem. Részvétünket azonban így is megérdemli, mert nemcsak szabadkezet engedett a kereszténységnek, amely még nagyatyja idején behatolt a császári udvarba, hanem dícsérte és támogatta is vallásunkat, és ezzel a legnagyobb jót tette országának."

Csung-Cseng halála után Li vette át Peking fölött az uralmat. Nehéz napok jöttek a városra. P. Schallnak minden gondja a kis keresztény hitköz-

ség megőrzése volt. Kezdetben semmi baj sem mutatkozott, mert Li — minden várakozás ellenére — pártfogásába vette az idegen tudóst. Egy hónap mulva azonban a mandzsuriai seregek megsemmisítő győzelmet arattak Li fölött. A forradalmár ekkor szabadkezet engedett zsoldosainak Peking fosztogatására. Vér folyik a város összes utcáin. Tűz emészti el a pazar császárpalotákat és egész városrészeket. Puskaporral és tűzszóró nyilakkal pusztítják el azt, amit a lángok megkíméltek. Páter Schall, mint jó pásztor a nyáját, úgy őrzi a katolikus misszió épületébe sereglett híveket. Az isteni Gondviselés megóvja őket a tűz pusztításától a lángtenger kellős közepén. Ám egyszerre csak rablócsapat jelenik meg a ház előtt. Nekiesnek a kapunak és beverik. A Páter ekkor felragad egy hatalmas japán pallost és eléjük áll. Néhány pillanatig farkasszemet néznek egymással. A kínai legények nem merik kezüket emelni a méltóságteljes alakra, „kinek szakálla elegendő lett volna valamennyiük számára együttvéve". Otromba bocsánatkérést dadognak és sietve odébbállnak.

Peking városa már csak egy kívánságot ismer: bár mielőbb megszabadulnának Li gyilkos hordáitól. E kritikus pillanatban egy bátor mandzsu vezér behatol a városba csapatai élén és saját fejedelmét kiáltja ki Kína császárává. A nép pedig lelkesen ujjongja: „Éljen a császár 1000 évig, 10,000 évig, 10,000-szer 10,000 évig!"

Kínának tehát új uralkodó családja van, új jövője, új középpontja, de még mindig — a régi Kalendáriuma!

Ismét a Kalendárium

Pekingben egyetlen éjtszaka alatt folyt le a mandzsu dinasztia uralomra jutása, és Kína békés polgárai nemsokára már visszatérhettek napi munkájukhoz. Minden maradt, mint régen. Csupán egy új előírást rendelt el a császár: Kína valamennyi polgára köteles mandzsu-módra copfot növeszteni. Máskülönben semmi sem változott. Az ősök emléktáblái előtt továbbra is kegyelettel mutatták be az áldozatokat; az ebédnél továbbra is nyugodtan költhették el napi rizsadagjukat. Minden remény megvolt arra, hogy a birodalom nyugodt és szebb jövőnek néz elébe. Hiszen csak minap járta be az örömhír az országot, hogy Sun-Csi császár — méltón nevéhez („Éghez igazodó uralkodás") — új, javított Kalendáriumot hagyott jóvá az 1645-ös esztendőre. E naptár helyességéért maga a nagy nyugati bölcs, Tang Jo-vang kezeskedik.

A reform-Kalendárium megbízhatóságáról nemsokára mindenki személyesen is meggyőződhetett. Először esett meg Kína történetében, hogy a jezsuita tudós számításai alapján percnyi pontossággal lehetett észlelni egy napfogyatkozást. Nagyfontosságú pillanat volt ez, 1644 július 25-én, mikor a pekingi csillagdában külön kormánybizottság gyűlt össze az égi esemény megfigyelésére, míg a vallási szertartások minisztériumának hivatalnokai térdreborulva szemlélték „a Nap harcát a sötétség sárkányaival". A kínai asztronómusok számításai ismét téveseknek

bizonyultak. Schall munkája azonban ott helyben elnyerte a szertartások miniszterének legnagyobb dícséretét, ki a régi bölcsnek, Menciusnak szavait idézte:

„Minden tekintetben kitűnő és megbízható!"

Az udvarban el voltak ragadtatva az eredménytől. Végre tehát a tudós Tang Jo-vang ismét felfedezte a mérhetetlen ég órájának járását! Az új dinasztia megint birtokában van az ég és föld tökéletes összhangjának! Kimondhatatlan lelkesedés járta be az országot. Minkenki új, ezeresztendős dicsőségről álmodozott. Van van-zuei, van-zuei, van-van-zuei! 10,000-szer 10,000 évig éljen a császár!

Tang Jo-vangról úgy beszéltek, mint „akit az ég ajándékozott nekünk, hogy kiszámítsa az időket, kijavítsa évezredek hibáit és tökéletes Kalendáriumot adjon új uralkodó házunknak". Ily kitűnő férfiút mindenképen meg kell tartani a birodalom számára!

Igy történt, hogy Schallt kevéssel utóbb kinevezték a császári csillagvizsgáló és az asztronómiai hivatal igazgatójává.

Az alázatos pap hiába tiltakozott ekkora kitüntetés ellen. Annak még csak örült, amikor kevéssel a császárváltozás után megjelent nála Dorgon kormányzóherceg és felkérte, hogy tudományos munkásságát továbbra is állítsa az állam szolgálatába. Ez legalább új reménnyel kecsegtetett, hogy sikerül megvalósítania, amit a Mingek idején hiába kísérelt meg: a bejutást a fejedelmi udvarba. De többet sohasem kívánt, mint hogy befolyását valami módon érvényesíthesse a császár környezetében. Címek és állami méltóságok után nem vágyódott. Most is csak fölötteseinek kifejezett kívánságára fogadta el a kitüntetést. Ha voltak is esetleges veszélyei az új méltóságnak, ezeknél mégis több

volt az a jó, amit belőle a missziók nyerhettek. Az udvar ezenfelül messzemenő engedményeket is tett Tang Jo-vang számára. Papi életét zavartalanul folytathatta. A Kalendáriumhoz fűzött babonás magyarázó-jegyzetekkel nem kellett foglalkoznia; ezt a munkát kivették hatásköréből.

Páter Schall nemsokára elfoglalta új hivatalát az asztronómiai intézetben. Barátságos modora, határozott fellépése, főleg saját hivatalnokai érdekében, nagy tudománya, mind kiérdemelték, hogy alkalmazottai megszeressék igazgatójukat. Legtöbb régi ellenfele most tisztelettel tekintett rá. Maguk a mandzsuk szinte babonás csodálatot tanúsítottak a mindenhez értő tudós iránt. Bár igazgatói rangjában még mindig csak 5. osztályú mandarin volt, mégis akármerre járt, nagyrabecsülést és elismerést tapasztalt maga iránt. Házában ismét megkezdődött az előkelőségek látogatása, kik elvitték hírét Kína legtávolesőbb sarkába is. A kínai jezsuita misszionáriusok, kik az uralkodóválság idején nehéz helyzetbe jutottak, most megint érezhették Schall befolyásának jótékony hatását. A rendi elöljárók újból a legjobb jelentéseket küldhették Rómába. Pekingben ezidőtájt kezdik meg az első keresztény templom építését, bár hivatalos engedélyt erre nem nyertek. Napról-napra nagy nézőközönség gyűlt egybe, és ámulva szemlélte, mint emelkedik az ég felé ez az új világcsodája. Schall sajátmaga készítette ennek a „csinos, kényelmes és nagy, kínai stílusban épült" templomnak terveit. A főkapu felett márványtáblán a következő szavak voltak olvashatók:

„AZ URALKODÓ DINASZTIA KÜLÖNLEGES ELISMERÉST TANÚSIT NAPJAINKBAN AZ EURÓPAIAK KALENDÁRIUMA IRÁNT. MIUTÁN MOST MÁR ELFOGADTÁK AZ ÚJ IDŐSZÁMITÁST, E TEMPLOMOT EMELTEM AZ IGAZ TANITÁS DICSŐSÉGÉRE.

AZ ÜDVÖSSÉG 1650-IK, SUN-CSI KORSZAKÁNAK 7-IK ESZTENDEJÉBEN,

TANG JO-VANG, AZ ÚJ KALENDÁRIUM SZERKESZTŐJE."

A templom belső fölékesítésére drága ajándékok érkeztek a császártól és Schall előkelő ismerőseitől. Köztük volt Korea királya is, kit igaz barátság szálai fűztek a jezsuita misszionáriushoz. Beszélgetéseik során a hithirdető kioktatta a fejedelmet a katolikus vallás tanításaira. Midőn visszatért Koreába, arra kérte Schallt, küldjenek hozzá hithirdetőket. Minden remény meg lett volna a sokat ígérő földrész megtérésére; sajnos, a jezsuitáknak egyetlen nélkülözhető emberük sem akadt, akire ezt a feladatot rábízhatták volna.

Tang Jo-vang csillaga emelkedőben volt. Egy bátor és okos cselekedetével azután végkép megnyerte magának a gyermek-császár, Sun-Csi jóakaratát. Dorgon kormányzóherceg ugyanis, akit Sun-Csi „Fejedelem atyám"-nak szólított, föltette magában, hogy véglegesen kezébe ragadja a hatalmat. El is neveztette magát „a császár és a birodalom atyjá"-nak, és kétszínű játékot folytatott. Jóllehet külsőleg elismerte Sun-Csi hatalmát, de foglyává akarta őt tenni. E végből Peking helyett új császári székvárost akart építtetni, melyben a fiatal uralkodó

teljesen ki lett volna szolgáltatva neki. Ezer és ezer nyomorult kulit fogott be kényszermunkára. Új adókkal terhelte meg az országot, közben pedig elhanyagolta a birodalom fegyveres védelmét a mandzsu uralom ellenségeivel szemben, kik az uralkodóház fennmaradását egyre komolyabban veszélyeztették. De hát ki mert volna szót emelni a hatalmas kormányzó ellen?

Egyedül P. Schallban volt ennyi bátorság és egyben ügyesség. A legserényebb építőmunka kellős közepén, teljes hidegvérrel hivatalos véleményezést terjesztett elő, mely földtani érvekre hivatkozva kimutatja, hogy az új császárváros helyválasztását elhibázták. Dorgont sikerült meggyőznie. Az óriási munka félbemaradt. Kína népe föllélekzett. 700 építőmunkás, ki éppen ekkor érkezett a fővárosba, diadallal vonult a jezsuita rendház elé és lelkesen ünnepelte Tang Jo-vangot, szabadítójukat.

Kevéssel utóbb a kormányzóherceg hirtelen meghalt. A 13 esztendős Sun-Csi sajátmaga vette át az uralmat. De nem feledte el sohasem Tang Jo-vang rendkívüli szolgálatait.

Sajnálatos félreismerés

„O beatum Calendarium, per te vivimus! Ó, áldott Kalendárium, neked köszönjük, hogy élünk!"

Alig hitt szemének P. Schall, midőn ezeket a szavakat olvasta egy lelkes rendtársának levelében. Pedig valóban így volt. A kínai misszió egyedül Schallnak köszönhette, hogy fejlődni tudott. De szóról-szóra is valóra vált e mondás két jezsuita, P. Buglio és P. Magalhaes esetében.

Még a Ming-dinasztia bukásakor történt, hogy ez a két misszionárius a vérengző forradalmárnak, Csangnak táborába állott be, több szerencsétlen körülmény összejátszása miatt. A mandzsu-ház azonban győzelmesen került ki az összecsapásból. Őket kettejüket is elfogták és halálra ítélték a többi lázadóval együtt. A hóhér már fölragadta a pallost, hogy lesujtson vele P. Magalhaesra, mikor a kivégzést vezénylő tisztnek feltűnik a hasonlóság a misszionárius és Schall között, kit Pekingben alkalma volt megismerni.

— Ismered Tang Jo-vangot? — kérdi az elítélttől.

— Igen, ő az én idősebb testvérem, feleli ez — és megmenekült.

Pár hónappal később a győztesen hazatérő seregek magukkal hozták a két jezsuita foglyot Pekingbe és ott a szertartások minisztériumának vendégfogadójában tisztességes szállást bocsátottak rendelkezésükre.

Schall azonnal lépéseket tett két rendtársa kiszabadítása érdekében. Ekkor azonban figyelmeztették, hogy ne avatkozzék bele ügyükbe. Csak most értesült elfogatásuk okáról és arról, hogy csak őreá való tekintettel kegyelmeztek meg életüknek. Hiába próbálta azonban figyelmeztetni rendtársait, hogy türelmesen viseljék a fogság kellemetlenségeit, mert máskülönben még súlyosabb következményei is lehetnek cselekedetüknek. Azok nem tudták elképzelni, hogy még mindíg valami baj fenyegesse őket, mikor a halál torkából már kiszabadultak. A helyett, hogy bölcsen hallgattak volna, állandóan meggondolatlan nyilatkozatokat tettek, panaszkodtak és áthágták fogságuk előírásait. Végre is megszigorították a fogságot. Schall kifejezett tilalmat kapott, hogy őket újból meglátogassa. Bármennyire sajnálta is rendtársai sorsát, tekintettel kellett lenni az egész kínai misszió érdekeire és a parancsnak engedelmeskedni.

Ekkor azonban új látogatók kezdtek járni Magalhaeshoz és Bugliohoz. Ők is keresztények — mondották — és végtelenül boldogok, hogy végre más papot is láthatnak, mint Tang Jo-vangot, akihez semmi bizalmuk sincs többé. Állandóan gorombáskodik mindenkivel és úriemberekkel egyáltalán nem tud beszélni. Folyton veszekszik; szid mindent és mindenkit, magukat az egyházi fölötteseket is. A szolgája pedig nemcsak hogy közönséges, de egyenesen szemtelen alak, aki még a gazdájánál is vaskosabb kifejezéseket használ, és be van avatva urának valamennyi titkába. Kárba veszett fáradság minden intő szó, amelyet Schallnak mondanak. Lám, még saját paptestvéreivel sem törődik: hagyja őket ebben a fogságban szenvedni, mikor pedig egy szó elegendő volna a mindenható csillagászati igazgató részéről, hogy kiszabadulhassanak innen.

P. Magalhaes nem vette észre, hogy közönséges rágalmazókkal van dolga. Úgy hitte, most már tudja az igazi okot, miért tiltották meg nekik, hogy átmehessenek a jezsuita rendházba. Persze, Schallnak untig elegendő oka van arra, hogy őket be ne eressze saját házába! Ebben a pillanatban kétséget fogott Magalhaes lelke a Kalendárium tekintetében is, amelynek kevéssel előbb még életét köszönhette. Lelkiismereti kötelességének érezte, hogy fellépjen a jó erkölcs és tiszta hit védőjeként. Az asztronómiai hivatal igazgatása nem egyeztethető össze a keresztény hittel, mert a Kalendárium babonákat és jóslásokat tartalmaz; Schall annak a veszélynek teszi ki magát, hogy a portugál törvényszék előtt feleljen cselekedeteiért; az igazgatói méltóság elfogadásával megszegte a szerzetesi szegénység fogadalmát; élete csak botránykő a keresztények előtt és szégyene a Jézustársaságnak. 38 ívoldalas latin emlékirat tárgyalja ezeket a vádakat, alátámasztva erkölcstani, dogmatikai és egyházjogi érvekkel. Egy másik írást is szerkesztett, melyben a P. Schall személye elleni vádakat sorolja fel, melyeket egyrészt kínai informátoraitól kapott, másrészt egy Macaoból származó félvér ember szerzett neki, ki átkémlelte Schall otthonát.

A nagyképzettségű portugál misszionárius emlékirata kétségtelen hatást gyakorolt a Kínában működő papságra, kik közül igen sokan most már megváltoztatták eddigi jóvéleményüket Schallról és működéséről. Egyszerre suttogni kezdtek arról, hogy pekingi rendtársuknak súlyos jellembeli hibái vannak. A vádaskodásnak hitt maga P. Longobardi is, akivel hosszú ideig éltek együtt valamikor; hasonlóképen P. Furtado, a kínai missziók legfőbb elöljárója, Magalhaes honfitársa. Furtadonak most egyszerre eszébe jutott az öregedő Schall né-

hány fogyatékossága vagy heves kifakadása. Egyszer régen még arra a kijelentésre is ragadtatta magát, hogy az Istenen és Szent Ignácon kívül neki ne parancsoljon senki! És vajjon hová lett az a sok pénz, amelyet fizetés vagy ajándék formájában kapott? És hányadán áll vajjon a rendi fegyelemmel abban a házban, melyben késő éjjelig állandóan idegeneket fogadnak? Itt valóban nem segíthet más, minthogy máshova helyezik át Schallt, erről a számára oly veszedelmes helyről. Ez esetben talán kilátás volna a két szerencsétlen fogoly kiszabadulására is.

Igy okoskodott az a P. Furtado, ki néhány évvel azelőtt, amikor Schallnak aggályai voltak a főasztronómusi méltóság elfogadása ellen, saját maga biztatta őt, sőt parancsolta, hogy a fölkínált állást elfogadja. Most mégis aláírta azt a hivatalos iratot, mely Schallt fölszólította, hogy mondjon le rangjáról. Az írást Magalhaes szerkesztette. Egyidejűleg értesítést küldött a délkínai helyettes tartományfőnöknek, melyben jelenti, hogy amennyiben P. Schall Ádám nem tenne eleget a szabályszerűen megküldött felszólításnak, engedetlensége miatt ki kell zárni a Jézustársaságból! Mindez 1649-ben történt.

Furtado személyesen jelent meg Pekingben, hogy Schallt lemondásra szólítsa fel. Ez fölháborodva fogadta Furtado szavait. 22 éven át hűséggel szolgálta szerzetét, feddhetetlenül és legjobb tudása szerint. Erről tanúskodtak legfőbb rendi elöljáróinak dícsérő sorai; ezt bizonyította a legmagasabb udvari méltóságok iránta tanúsított tisztelete. Mit tett most, hogy egyszerre „a mór megtette kötelességét; a mór mehet!" elvét alkalmazzák vele szemben? Mivel érdemelte meg, hogy eretnekséggel és rendi fogadalmainak megszegésével vádolják? Talán

több hitelt adnak egy pár hazug vagy hitehagyott keresztény sugdosásának, mint őneki vagy annyi hűséges hívének? Igaz, apró hibái neki is vannak, amelyek ellen eddig hiába küzdött, bármennyire sajnálja is azokat. De miért fújják fel ezeket halálos bűnökké; miért állítják, hogy megszegte fogadalmait? Végül pedig milyen címen parancsolja most P. Furtado, hogy lemondjon állásáról? A tartományfőnök megbizatásának határideje ugyanis már lejárt; így mindenesetre kétséges, vajjon ő, a pekingi rendház kinevezett házfőnöke, tartozik-e alávetni magát a rendelkezésnek.

Nagyon alkalmas időben jött így Schall számára az a kormányrendelet, mely néhány rendőrségi alakiság megszegése miatt kitiltotta Pekingből P. Furtadot és P. Martinit, kinek Schall helyét kellett volna elfoglalnia. Azt azonban mégsem tudta elviselni, hogy a másik két fogoly jezsuitát, viselkedésük miatt, büntetésből egy mandzsu tiszt szolgálatára rendelték. Győzött benne a szeretet saját rendje iránt. Alázatosan bocsánatot kért Furtadotól és újból közbelépett, hogy a foglyok sorsát megkönnyítse. Szívesen kész volt elfelejteni a személye elleni sérelmeket; csupán egy dologban nem volt hajlandó engedni: a csillagászati hivatal vezetésében. Jól tudta, — jobban, mint bárki más — hogy a kínai missziók sorsát ez az állás dönti el. Ezért ismételten védelmére kelt saját eljárásának; utoljára 1652-ben, amikoris nagy, tudományos emlékiratban fejtette ki felfogását. Ugyanaz ismétlődött meg az ő életében is, mint néhány évtizeddel korábban hírneves rendtársánál, Nobili Róbert indiai misszionáriusnál, ki szintén hasonló körülmények közepette volt kénytelen védelmére kelni alkalmazkodásának a brahman szokásokhoz.

A hithirdetők többsége, közöttük a három rend-

tartomány konzultorai, első pillanattól kezdve Schall pártjára állottak. Amidőn P. Martini 1651-ben a Kalendárium kérdésében Rómába utazott, hogy illetékes körök elé terjessze a számos véleményt és hozzászólást, a vita már körülbelül eldőlt P. Schall javára. Sokan újból ő mellé állottak azok közül, kik nemrég elvi ellenfelei voltak. Maga a 93 éves ősz P. Longobardi ismét Schall javára nyilatkozott és eskü alatt kijelentette: rágalmazás mindaz, amit egykori lelki gyermekének rossz erkölcseiről beszélnek. A konzultorok elítélték a hiszékeny Furtado eljárását. Elismerték ugyan, hogy Schall meglehetősen keményfejű ember, főkép azért, mert túlsok évig egyedül élt és nem volt más fölöttese, egyébiránt azonban ártatlan az ellene felhozott vádakban és nyugodtan megtarthatja a császári udvarnál viselt állását. Azt tanácsolták az általános rendfőnöknek, küldjön dícsérőlevelet, amelyben elismeri Schall érdemeit.

Kevéssel utóbb P. Brancati a következő nyilatkozatot tette, mely végkép igazolta Peking nagy misszionáriusát:

„Én, Brancati Ferenc, a Jézustársaság tagja, a kínai helyettes tartományfőnök megbízásából 1653-ban bejártam Észak-Kínát mint a rend vizitátora. 1653 júliusában meglátogattam a pekingi rendházat is, hol tájékozódtam a körülmények felől. Meg kellett állapítanom, hogy mindazok a vádak, amelyeket P. Ádám jézustársasági tag és pekingi házfőnök állása és személye ellen irányultak, rosszakaratú emberek hazugságán és fecsegésén alapultak, kiknek egyetlen céljuk csak az volt, hogy egyenetlenség magvát hintsék el a rendtársak között... Jelen soraimmal bizonyítom, hogy minden vád rágalmon alapult... P. Ádám jóhírnevének megőrzésére írtam e sorokat, melyeket saját aláírásommal és pecsétemmel láttam el. 1653 július 20-án."

Ma-fa, az „udvari gyóntató"

Mialatt P. Magalhaes azon fáradozott, hogy kikémlelje „veszélyben forgó" rendtársát, P. Schallt, udvari emberek is jelentek meg a főasztronómus házában, kiket hasonlóképen az a szándék vezetett, hogy megismerjék az ő magánéletét. Különféle címeken hol nappal, hol késő este keresték fel. Rövidesen egész pontosan ismerték már a misszionárius napirendjét: napközben papi és asztronómusi kötelességeit teljesítette; este 11 óráig pedig szobájában egyedül dolgozott, míg alkalmazottai a szomszéd szobákban horkoltak. Soha még a legkisebb gyanú sem merült fel, hogy megszegné „érthetetlen" fogadalmát, mely arra kötelezte, hogy „egész életén keresztül, mint valami száműzött, nőtlenül éljen, szomorú magányban és elhagyatottságban". Míg azonban a túlbuzgó Magalhaes kutatásai végén csupán az öreg P. Ádám darabos természetét ismerte meg, addig a 13 éves császár — mert ő volt a másik titokzatos kéme Schall életének — éles gyermekszemével belelátott az érdes külső mögött dobogó meleg papi szívbe.

1651 szeptemberében, fél évvel trónralépése után, esküvőjét ülte Sun-Csi kínai császár. Az ünnepségre Tang Jo-vang is meghívást nyert, kinek ekkor már két jóakarója volt az udvarnál: a császár és az anyacsászárné!

Még néhány hónappal korábban történt. Egy napon három asszony jelent meg Tang Jo-vang

előtt, a következő rejtélyes üzenettel: „Magasrangú úrnőnk, aki nevét nem óhajtja közölni, szeretné, ha Tang Doktor véleményt nyilvánítana egy betegséggel kapcsolatban, amelyben úrnőnk egyik közeli ismerőse szenved." Schall egy szentelt tárgyat adott hogy azt nyujtsák át a betegnek. A Gondviselés úgy akarta, hogy a gyógyulás valóban gyorsan bekövetkezzék. A hálás ismeretlenek ekkor feltárták Schall előtt kilétüket: egyikük a császár édesanyja volt, a másik Sun-Csi menyasszonya. Az anyacsászárné ettől kezdve „atyjának" ismerte el Schallt és közölte vele, hogy bármi kívánságát teljesíteni fogja. Ez nem késett figyelmeztetni lelki gyermekét, hogy szakítson a lámák és a bonzok barátságával. Igy is történt.

Mostantól kezdve a fejedelemasszony minden erővel azon volt, hogy lelkiatyjának befolyást juttasson az ifjú császár nevelésében.

Tagadhatatlan, hogy Sun-Csi igen sok jótulajdonsággal rendelkezett. Korához képest rendkívül tehetséges volt; csaknem koraérettnek lehetett mondani. Nagy tudományszomj hatotta át; jótanácsokat mindig szívesen fogadott és nem ragaszkodott csökönyösen esetleges tévedéseihez; mély igazságérzés is jellemezte. Másfelől viszont könnyelmű, lobbanékony és érzékies volt. A vadászat, sport és játék közben teljesen el tudott feledkezni uralkodói kötelességeiről. Az ifjú mandzsu ereiben még fajának vad vére lüktetett. Hízelgőkkel és kísértőkkel ugyancsak körül volt véve palotájában; de hiányzott mellőle egy megbízható tanácsadó, ki atyja lehetett volna az „Ég Fiának".

Sun-Csi szerencsére nem feledkezett meg Tang Jo-vang érdeméről, amelyet akkor szerzett, amikor fölfedte előtte a veszélyt, mely Dorgon kormányzóherceg részéről fenyegette. A legfelső államtanács

első ülésére meghívta a jezsuita tudóst, ki ettől kezdve engedélyt kapott, hogy mint az asztronómiai hivatal igazgatója, bármikor kihallgatást nyerjen az uralkodónál. Sőt, igen gyakran előfordult, hogy a császár saját maga hivatta a Pátert. Kezdetben inkább csak a kíváncsiság vonzotta, hogy kérdéseket tehessen fel az idegen tudósnak, minden elképzelhető dologról: nap- és holdfogyatkozásokról, bolygókról, üstökösökről, hullócsillagokról, ágyúkról, emelődarukról, zeneszerszámokról, idegen földekről, tengerekről és emberekről. Imponált neki a jezsuita kimeríthetetlen tudása. Később már arra kérte, beszéljen neki a bölcs uralkodás szabályairól. Tudni akarta, mi volt az oka a Ming-dinasztia bukásának. Majd azt is megkérdezte: miért oly hanyagok a hivatalnokok munkájuk végzésében? És Tang Jo-vang most már egyenesen szemébe merte mondani az uralkodónak: „Azért, mert ők is Felségedhez igazodnak!" A két szívet, mely természetében oly távol állt egymástól, ekkor már őszinte nagyrabecsülés és barátság fűzte össze. A 60 éves pap szerette Sun-Csi császárban a temperamentumos fiatalságot; szerette benne azt a nemes törekvést, hogy mindenáron jobb és jellemesebb emberré akarta magát nevelni; szerette benne a férfias egyenességet, amellyel hibáit beismerte és a figyelmeztető szavakat fogadta. Szerette őt, mert lelki gyermekét látta benne, akinek megtéréséért imádkozott és akinek lelkéért Isten és Egyház előtt felelősnek érezte magát.

Sun-Csi gyermeki bizalommal viszonozta Schall szeretetét, és a legszebb nevet adta neki, amelyet Kína császára egy papnak adhatott, amikor „Ma-fa", „atyám" néven szólította. Valahányszor uralkodói tevékenységében kétségei voltak vagy tanácstalanul állt, a Ma-fa véleményét kérte ki. Benne nyugodtan megbízhatott, mert tudta, hogy lelkiatyját a legtisz-

tább szándék irányítja. És Tang Jo-vang oly jól meg tudta érteni az ő kis fájdalmait, melyekre mindig volt valami vigasztaló szava! Örömeiben is osztozott mindannyiszor. Ha mellette lehetett, akkor egy időre ledobhatta magáról az udvari ceremóniák terhes előírásait és úgy beszélgethetett a tudóssal, mint barát a barátjával. E tekintetben a császár rég túltette már magát a régi etikettszabályokon, és Peking népe álmélkodva vette tudomásul a soha nem hallott dolgot, hogy Kína megközelíthetetlen és „láthatatlan" császára gyakori vendége lett a jezsuita rendháznak. Itt kedvére szórakozhatott az összes szerkezetekkel; lapozgathatott Tang Doktor 3000 kötetes könyvtárában. Ha elfáradt, levetette magát Ma-fa kopott székére, kemény ágyára vagy imazsámolyának térdeplőjére. Schall egy alkalommal tréfásan megjegyezte: ha így folytatja a császár, akkor neki magának nem lesz többé hely, ahová a szobában leülhessen, mert az udvari etikett előírta, hogy a császár által egyszer elfoglalt ülőhelyet többé senki sem használhatja.

„Ugyan Ma-fa, már te is babonás vagy?" — adta vissza Sun-Csi a tréfát.

Más alkalommal előfordult, hogy a legtermészetesebb hangon így szólt: „Ma-fa, már mióta itt vagyok nálad és még mindig nem kínáltál meg semmivel, pedig már éhes vagyok!" A császári főceremóniamestert alighanem ájultan kellett volna fölkaparni a földről, ha ezt a szörnyűséget hallotta volna. Schall sietett is mindjárt a pincébe, hogy a legfínomabb borral kínálhassa meg uralkodóját.

Míg Sun-Csi a jezsuita atyánál tartózkodott, testőrlovassága a kapu előtt állott őrt. De megesett nem egyszer az is, hogy a felséges úr nem jelentette be eltávozását, hanem szinte észrevétlenül, legfeljebb néhány bizalmas embere kíséretében sietett

át a jezsuita rendházba. Azt is megtette, hogy Tang Jo-vang tiszteletére az újonnan épült katolikus templom előtti téren elefánt-versenyfuttatást rendezett a nép nagy gyönyörűségére. Vagy meghivatta magát és a legfőbb udvari méltóságokat ebédre Tang Jo-vanghoz. Mindíg új alkalmat keresett, hogy nyilvánosan kimutassa megbecsülését a szeretett Ma-fa iránt. Az 1656- és 57-es években 24 alkalommal töltött hosszabb időt Schall lakásán: oly megtisztelés, amelyre még nem volt példa Kínában. Annál is inkább feltűnő volt ez a megkülönböztetés, mert máskülönben maga Sun-Csi is betartotta az udvari szokásokat és senki mással szemben nem mutatott ily leereszkedést.

Csak egészen természetes, hogy látogatásai alkalmával érdekelni kezdte a császárt a közeli katolikus templom. Itt is először a kíváncsiság sugallta neki, hogy megmutattassa magának a templomi kegyszereket és liturgikus ruhákat. Érdeklődéssel olvasta a kapu feletti feliratot, amelynek szövege mélyen bevésődött emlékezetébe. Lassacskán azután a kíváncsiságot felváltotta a lelke mélyéből felfakadó vágy, hogy megismerje az ég Uráról, a Tien-Csu-ról hirdetett tanítást. Az ifjú mandzsu uralkodó egész életén át mélységes hódolattal viseltetett az istenség iránt, amit bizonyára még őseitől, a mandzsuriai őserdők és puszták fiaitól örökölt. A templom áhítatos hangulata, a hívek buzgósága és lelkiatyjának komoly, férfias vallásossága, a betlehemi jászol kedvessége és a keresztfa megrázó tanítása nem kerülték el hatásukat ebben a fogékony lélekben. Ma-fa minden erejével azon volt most, hogy az ifjú császár lelkének ezt a ködös, bizonytalan honvágyát komoly, Isten utáni vággyá alakítsa át. De tudta azt is, mily nehéz akadállyal kell még előbb megküzdenie: le kell győzni könnyűvérű, szenvedélyes

barátjának erkölcsi fogyatékosságait, bűneit. Schall nem késett minden esetben figyelmeztetni és korholni lelki gyermekét. A császári levéltárban tucatnál is több írást találtak, amelyeken tanácsokat és figyelmeztetéseket adott az ifjú uralkodónak. Maga Schall is elbeszéli néhány ilyen meghitt óra történetét „Emlékezései"-ben.

Egy alkalommal — ez 1655-ben történt, amikor a császár 17 éves volt — arra kérte őt Sun-Csi: sorolja fel neki az összes hibáit, melyekről le kellene szoknia, hogy jó uralkodó lehessen. Könnyekig meghatva írta le a jezsuita atya lelki gyermekének hibáit. Különösképen arra figyelmeztette, hogy erélyesebben szóljon bele a kormányzati ügyekbe és ne bízzon mindent másokra, a népnek pedig legyen megértő atyja.

Más alkalommal Isten tízparancsolatáról beszélt előtte, mely a népek fejedelmeit még súlyosabban kötelezi, mint bárki mást.

— Ma-fa, — kérdezte ekkor Sun-Csi — melyik bűn nagyobb, a kevélység vagy a paráznaság?

— A paráznaság; főleg magasrangú embereknél. Ez ugyanis a rossz példa folytán idegen bűnöknek is forrása lehet. De mindkét bűn méltóvá tesz az örök kárhozatra.

A kegyelemnek meghitt óráiban, melyeket a császári parkban, Schall szobájában, vagy a palota egyik csendes helyiségében egymással beszélgetve töltöttek, Sun-Csi végre föltette azokat a kérdéseket, amelyek Schall papi szívéhez mindennél a világon közelebb állottak és amelyeket már évek hosszú során keresztül várt:

„Ma-fa, ki az az Isten, aki a csillagokat irányítja?"

„Van-e értelme annak, hogy más emberekhez

hasonlóan én is rettegjek e teremtményektől, melyek mind az Isten kezében vannak?"

„Ha el akarom kerülni a kárhozatot, elég-e, ha nem vétkezem?"

„Ma-fa, taníts meg, hogyan szabadulhatok meg bűneimtől!"

„De lesz-e erőm arra, hogy megjavítsam életemet?" És Schall felel: „Semmi sem nehéz, ha segítségül kérjük az Isten kegyelmét, akit mi jóságos Istennek merünk nevezni."

„Én is így gondolom. Úgy hiszem, meg tudnám tartani a parancsolatokat."

•

Leszállt az est. Peking, az ősi császárváros elcsendesedett. Az uralkodó szobája azonban még mindig világos. Sun-Csi és Schall beszélgetnek az Istenről. A császár behívja egyik udvaroncát és megparancsolja, hogy jegyezze le a szavakat, melyek a misszionárius ajkáról elhangzanak. Schall ekkor megemlíti, hogy kár azokat újra leírni, mert ő már könyvben megírta mindezt. A császár azonnal parancsot ad szolgájának, hogy siessen el a Páterral és hozza el a könyveket. Azután bezárkózik szobájába és olvasni kezd. Igy találja őt még a hajnal is.

Kora reggel Sun-Csi már kopogtat Schall szobájának ajtaján. A jezsuita atya elővesz egy képes Bibliát és magyarázni kezdi a Hiszekegyet.

„Kínzaték Pontius Pilátus alatt, megfeszítteték, meghala és eltemetteték." Sun-Csi megrendült lélekkel hallgatja Krisztus Urunk szenvedéstörténetét. Túlcsordult szíve nem bír ellenállni: térdreborul Schall mellett és úgy figyeli szavait a megváltás misztériumáról.

Kína mindenható császára térdreborulva Krisztus papja előtt!

„Sokszor beszéltem már Krisztus szenvedéséről nagytudású emberek előtt", — írja Emlékezéseiben Schall — „de kevélységük balgaságnak tartotta Megváltónk szenvedését; mások figyelemre se méltatták, vagy éppen gúnyt űztek belőle. Ez a hatalmas fejedelem azonban oly alázattal vetette magát térdre és oly áhítattal hallgatta szavaimat, hogy csak nagynehezen tudtam visszatartani könnyeimet a meghatottságtól."

Tang Jo-vang megtisztelő nevei

Tang Jo-vang legjobban szerette a „Ma-fa" nevet, ahogyan a császár őt nevezte. Sun-Csi ezzel a mandzsu szócskával fejezte ki mindazt a tiszteletet és szeretetet, amelyet mestere iránt érzett. A nagyvilág előtt azonban más kitüntető címekkel halmozta el őt.

Már Dorgon kormányzósága idején kinevezték „a császári áldozatok tiszteletbeli alelnökévé", ami egyet jelentett azzal, hogy 5. osztályú mandarinból 4. osztályúvá lépett elő. 1651-ben Sun-Csi három új címet juttatott lelkiatyjának: kinevezte a legfelső államtanács tagjává, a császári ménes főfelügyelőjévé és a császári áldozatok elnökévé. Ezáltal előlépett 3. osztályú mandarinná.

Két évvel később a fiatal fejedelem felszólította Schallt, hogy kérjen tőle valami kegyet, amivel kifejezhetné háláját. A szerény misszionárius eleinte húzódozott, de végül is engednie kellett a császár unszolásának. Legszívesebben szabad vallásgyakorlatot kért volna a kereszténység számára. Egyelőre azonban még korán volt ezt a nagyfontosságú lépést megtenni. Most még nagy ellenállással találkozott volna az udvarnál. Ezért bölcsen azt kérte csak, hogy az asztronómiai hivatal igazgatói állását mindíg a misszionáriusok tölthessék be. Arra számított, hogy ilymódon ugyanazt a célt éri el, csak más eszközzel.

Sun-Csi ünnepélyes okiratot szerkesztett a következő szöveggel:

„Te, Tang Jo-vang, az utolsó Mingek idején 10,000 li távolságot tettél meg a tengeren, hogy a messze Nyugatról Pekingbe jöhess. A csillagok járásának és a Kalendárium kiszámításának te vagy a legnagyobb mestere... Ezért terád bíztam a nagy Mandzsu-dinasztia Kalendáriumának kidolgozását. Ezt a munkádat nagy szorgalommal, teljes pontossággal és egész odaadással vitted véghez. Ezért a következő címet adományozom neked: „AZ ÉG TITKAIT ISMERŐ TANITÓ."

Kevéssel utóbb emlékoszlopot is állíttatott Sun-Csi császár a jezsuita rendház elé Schall dicsőítésére. Hosszú felirat sorolja fel a nagy tudós érdemeit és erényeit. Befejező része így hangzik:

„Schall az Ég Urának vallását követi és az igaz Istent imádja. Új templomokat épít, melyekben istenfélelemre tanítja az embereket. Mindez méltóvá teszi arra, hogy dicsérjük őt. Ha birodalmunk valamennyi hivatalnoka ugyanoly tökéletesen teljesítené kötelességét, mint ő, akkor mind a szorgalom példaképei lehetnének. Mélyen átérezve e szavak jelentőségét, teljes elismerésünk kifejezésére a következő feliratot vésetjük az emlékoszlopra:

„DICSŐ EZ A HELY, MELY A NAGY MESTERNEK OTTHONA!"

Majd ismét új kitüntető címet kapott a nagy Doktor Tang: *Tung-cseng-si-sce-tung-cseng-si*, vagyis: a császári kancellária főnöke. 1658 február 2-án végül elérte a legmagasabb rangot: előléptették az 1. osztályú mandarinok A) csoportjába! Ettől kezdve méltóságának megfelelően piros drágagyöngyöt vi-

selt mandarini fejfedőjének díszéül, mellvértjére pedig nyitott szárnyú daru volt belevésve. Minthogy pedig „minden új épület a régebben készült alapokon nyugszik, illő, hogy ami kitüntetést valaki nyer, azt visszamenőleg ősei is mind megkapják". Ezért 1. osztályú mandarinná nyilvánították Tang Jo-vang szüleit, nagyszüleit és dédszüleit is, kik már hosszú évtizedek óta porladtak a messze Németország földjében.

P. Schall e tekintetben is méltó tanítványa volt Xavéri Szent Ferencnek, a Távolkelet nagy misszionáriusának, ki — ha a helyzet úgy kívánta — előkelő kísérettel, mint Portugália követe jelent meg a fejedelmi udvarokban. Jól tudta, hogy az igazi szerzetesi szegénységet és alázatosságot nem a ruha teszi, hanem a szív. A kitüntetéseket sohasem kereste, de ha megtisztelték ilyenekkel, hálával fogadta az uralkodói kegy megnyilvánulásait, mert csak egy cél lebegett szeme előtt: Kína megtérítése!

Mint egykor Csung-Cseng idejében, úgy most is elvitte a Birodalmi Híradó Tang Jo-vang hírét a távoli tartományokba. Lassacskán a kereszténységet már csak úgy hívták Kínában: „A nagy Tang Doktor vallása." A mandarinok és mandzsu vezérek vetélkedtek az előzékenységben „Tang Jo-vang testvérei" iránt. Erre annál is inkább szüksége volt a misszióknak, mert főkép Dél-Kínában a Ming uralkodó-dinasztia bukása után éveken keresztül zavaros volt a helyzet, ami súlyos nehézségek elé állította a missziók életét. Sokáig senki sem tudta, ki az igazi ura Kínának. Ehhez járult, hogy az utolsó Ming hercegnek, Yunglinak udvarában az osztrák származású P. Koffler még nagyobb befolyásra tett szert, mint Schall a mandzsuk udvarában. Yungli édesanyja, felesége, fia, Helena császárné és Pang Achilles miniszterelnök meggyőződéses katolikusok

voltak. Hogy győzelmet biztosítsanak maguknak a mandzsuk ellen, szövetségül akarták hívni Európa keresztény fejedelmeit. E végből követséget is menesztettek Rómába a pápához. Ám mielőtt a segítség megjöhetett volna, a mandzsu seregek teljes győzelmet arattak felettük.

Hogy a mandzsu előretörés alkalmával foglyul ejtett misszionáriusok megszabadultak a biztos haláltól, hogy a portugál birtokban lévő Macao — ez a „kullancs Kína hátában" — megmenekült a teljes pusztulástól, hogy a későbbi hithirdetők is beutazási engedélyt nyertek, — egyszóval, hogy Kínában a kereszténység fennmaradhatott az új dinasztia idején, az egyesegyedül Schallnak volt köszönhető. Ezt a tényt mindenkinek el kellett ismernie, még P. Magalhaesnak is. A hithirdetők beszámoló leveleiből egész új sorozatot lehetne összeállítani Schall címeiből: „Ő Isten után minden kínai kereszténynek legfőbb menedéke", „A kínai missziók védőbástyája", „Kína misszióinak második megalapítója".

Kétségtelen, hogy az 1650—1660-ig terjedő évtized a kínai missziók virágkora. Nem volt többé oly tartomány, melyben ne lettek volna keresztény hitközségek. Jezsuiták, ferencesek és domonkosok bátran hirdethették a kereszténységet Tang Jo-vang védelme alatt. Nem kellett többé veszélytől tartani, ha nyilvános istentiszteleteket ünnepeltek. Csupán a jezsuita misszionáriusok alá tartozó egyházi kerületekben 100,000-re emelkedett a keresztények száma. Az évi gyarapodás általában 10,000 körül mozgot.

Tang Jo-vang nemcsak politikai befolyása révén tudott védelmet szerezni a kínai egyháznak, hanem igen jelentős szolgálatot tett azáltal is, hogy eloszlatta az előítéleteket, amellyel eddig sokan viseltettek a katolikus hittel szemben. El kellett is-

mernie mindenkinek, hogy nem lehet együgyűség az a vallás, amelynek ily nagyképzettségű papja van.

Schall, mint az ifjú császár tanácsadója, örök hálára kötelezte a kormányt és a népet egyaránt. A császári oklevéltárak számos tanúságát adják annak a nagyszabású tevékenységnek, amelyet ez az erőskezű „tárcanélküli miniszter" a birodalomban kifejtett. Az asztronómiai hivatalt megreformálta; a munkanélküliség megszüntetése végett újjáépíttette Peking falait és a forradalom alkalmával lerombolt épületeket; az állampénztár kiadásait jelentősen csökkentette azáltal, hogy beszüntette a mesés gazdagságú láma-templomok és bonz-kolostorok segélyeit; az éhínség- vagy árvízsujtotta területek lakosainak élelmiszert juttatott; a bonzokat kiszorította a kormányzati tevékenységből; megbélyegezte és rendkívüli szigorral büntette azokat a nagykereskedőket, akik visszaéléseket követtek el; a tisztviselőktől lelkiismeretes munkát követelt; általános amnesztiát eszközölt ki az ártatlanul vagy kisebb bűnökért fogvatartottak számára; kíméletlen irtóhadjáratot indított a Kína kereskedelmét veszélyeztető kalózok ellen, míg a császári hadseregben visszaállította az ellanyhult katonai fegyelmet. Sun-Csi császár külön gyüjteményben őrizte meg Schall jelentéseit és előterjesztéseit, melyeket időről-időre újra átolvasott.

Annak ellenére, hogy köztudomású volt Tang Jo-vang nagy befolyása az udvarnál, a hiú kínai előkelőségek és a büszke mandzsu főurak legtöbbnyire mégsem irígykedtek rá, mert valamennyiük bizalmát meg tudta magának szerezni önzetlenségével, nyiltságával és szeretetével. Valahányszor a kormánynak valami nehéz helyzetben kellett meg-

oldást találnia, a mottó mindíg ugyanaz volt: ki kell kérni Tang Jo-vang véleményét.

1659-ben történt talán utoljára, hogy P. Schall ismét kiérdemelte az egész nép hálaját. A mandzsuk leghatalmasabb ellenfele, Cseng-Cseng-Kung kalózvezér hatalmas flottájával megtámadta Dél-Kína fővárosát, Nankingot. Sokan azt hitték, hogy vége már Pekingnek is. Sun-Csi először vissza akart menekülni Mandzsuriába. Mikor e miatt az anyacsászárné éles szemrehányással illette, irtózatos haragra gerjedt. Ordítva jelentette ki, hogy jól van, őt gyávának senki se tartsa, ezért saját serege élén fog nekirontani ellenfelének, és vagy győz, vagy ottmarad a csatatéren. Ahogyan most kardjával darabokra aprítja a császári trónust, úgy fogja felaprittatni azt, aki elhatározását egyetlen szóval is kifogásolni meri.

Az udvar fejetlenül állt ebben a pillanatban. Jól ismerték Sun-Csi vakmerő természetét. Tudták, hogy ha valóra váltja tervét, élve nem kerül ki az ütközetből. Pekingnek különös látványban volt része ezen a napon: hosszú, szomorú menetben vonultak Kína hercegei, mágnásai, miniszterei és udvari hivatalnokai a jezsuita rendház elé, hogy Tang Jo-vang segítségét kérjék!

Nem kellett csalódniok. Schall kész volt „a közjóért, a Jézustársaság dicsőségére és a missziók fennmaradása kedvéért életét kockára tenni". (Emlékezések.) Másnap kora reggel bemutatta szentmiséjét, ünnepélyesen búcsút vett könnyező rendtársaitól, majd belépett a császári palota kapuján. Sun-Csi előtt térdreborult és nyiltan megkérte, őrizkedjék attól, hogy könnyelmű elhatározásával romlásba döntse a birodalmat. Ő maga kész szemébe nézni a halálnak, de kötelességének érezte, hogy ezt a baráti figyelmeztetést megtegye.

A császárt lefegyverezte a szeretett Ma-fa hűsége és bátorsága. Más tábornok vette át a sereg főparancsnokságát. Schall tanácsára a katonáknak magas zsoldot adtak. A császári hadak győztek és Nanking felszabadult. Tang Jo-vang pedig új jelzőt kapott, de most nem az uralkodótól, hanem a néptől: „A haza megmentője."

Fájdalmas családás

Az események különös alakulása úgy hozta magával, hogy az egyszerű vándor, ki 1630-ban Peking kapuit átlépte, három évtized leforgása alatt a legmagasabb méltóságig emelkedett. Míg azonban milliók tekintettek Schallra csodálattal vagy irígységgel, addig ő maga teljesen átérezte, hogy munkájának igazi célját még mindíg nem sikerült elérnie: Kína igazi „középpontját", a császárt még nem sikerült megtérítenie. Sun-Csi még mindíg nem nyitotta meg lelkét az isteni kegyelem napsugara előtt, és Schall mindinkább érezte, hogy ez a nemes szándékú ember el fog veszni Krisztus Egyháza számára.

A reményt mégsem adta fel teljesen. Bízott minden látszat ellenére is. A sikertelenség nem csüggesztette, csak egyre alázatosabbá tette. Minél magasabb méltóságra emelkedett, minél többen hódoltak előtte, annál inkább átérezte saját kicsiségét és erőtlenségét ahhoz, hogy Isten kiválasztott eszköze legyen a császár és Kína megtérítésére. Bűnösnek és gyarlónak vallotta magát, aki nem méltó ekkora feladat teljesítésére. 1657-ben arra kérte elöljáróit, küldjék hozzá Pekingbe a kínai rendtartomány szentéletű misszionáriusát, P. Le Fèvre Istvánt, hogy neki segítségül legyen nagy hivatása teljesítésében. Sajnos, Le Fèvrenek időelőtt el kellett hagynia a császárvárost. Schallnak

továbbra is helyt kellett állania Kína legfontosabb hithirdetői posztján.

Sun-Csi császár 1658-ban 20. életévét töltötte be. Régen elmúltak már a szép idők, amikor még Tang Jo-vang ott ült uralkodója lábainál egy kis zsámolyon, és magyarázta neki a katolikus tanítást és a parancsolatokat, miközben lábai a kényelmetlen ülésben teljesen elzsibbadtak, úgyhogy a fiatal császár saját maga segítette talpraállni mesterét. Mindez már csak a multé volt, jóllehet Schall méltán írhatta magáról: „Sohasem szégyeltem Krisztus evangéliumát, sem a császár, sem bárki más előtt. Minden lehetőséget felhasználtam." — Maga Sun-Csi nagyon jól ismerte a katolikus hittant, sőt előfordult, hogy saját maga kért katekizmusokat az újonnan megtértek számára. Hinni azonban nem tudott többé azzal a föltétlen megadással, amellyel Isten szava iránt tartozunk. Ám minél tovább késlekedett a döntő lépést megtenni, annál inkább föllángolt ereiben szenvedélyeinek perzselő tüze, mely elemésztette lelkében az erőt, hogy Isten *valamennyi* parancsolatát megtartsa; azt az erőt, amelyet egyszer régen már érzett magában, a kegyelem órájában, amikor megérintette lelkét az Úr Jézus élete és szenvedésének története. Egyre féktelenebbül vetette magát az élvezetek csábító karjaiba. A pogány papok ismét bebocsátást nyertek a császári palotába, míg másfelől elhidegült a barátság, amellyel Ma-fát szerette. Öreg barátjának tiszta papi élete állandó csendes szemrehányás volt számára, amitől szabadulni akart.

Sun-Csi császár tehát, akinek neve „Éghez igazodó uralkodást" jelentett, hűtlen lett e névhez. Ezért el kellett vennie büntetését.

1658-ban meghalt a trónörökös herceg. Az asztronómiai hivatal — ősrégi szabályai alapján —

megállapította a temetésre legalkalmasabb időt. Ám Enkote, a szertartások minisztere, egész önkényesen és az udvar tudtán kívül megmásította az időpontot. Schall, hogy saját tisztviselőinek valami kellemetlensége ne essék, azonnal jelentést tett az udvarnál a történtekről. De a temetésen ekkor már túl voltak és a kínaiak szemében az esemény egyet jelentett azzal, hogy a császár nem hallgatott az ég szavára. Ami szerencsétlenség később bekövetkezett, azt mind ennek a körülménynek rovására írták.

Nemsokára meghalt a trónörökös anyja.

Kevéssel utóbb az új trónörökös, aki 1660-ban született egy asszonytól, kit Sun-Csi férjétől elrabolt.

Néhány nap mulva ez a másodcsászárné, akit az uralkodó szenvedélyesen szeretett.

Sun-Csi őrjöngött a fájdalomtól. Hatvan udvaronc öngyilkosságot követett el. A kínai birodalom gyászba borult. A császár saját maga borotválta le a fejét, azzal az elhatározással, hogy elmegy bonznak. Csak okos édesanyja és Schall tudták visszatartani ettől a lépéstől. És most újból egyszer a régi bizalommal fordult régi barátja Ma-fa felé, amikor ezeket válaszolta soraira:

„A te tanításod messze elterjedt már országomban. A te érdemed, hogy a csillagászati tudomány oly jelentős eredményeket tudott elérni. Igen, Tang Jo-vang, én tudom jól, mennyit dolgoztál a birodalomért. Mindez örömmel tölti el a császár szívét! És te tudod mégiscsak legjobban, hogyan kell egy országot kormányozni. Jöjj hozzám sietve, hogy megbeszélhessük a teendőket. Jo-vang, őrizd meg szívedben e szavaimat!"

A magábatérés órája azonban hamarosan el-

múlt, és Sun-Csi újból az lett, aki volt: a bonzok barátja és az élvezetek hajhászója...

Ekkor jött érte a kiszámíthatatlan halál.

Sun-Csi súlyos himlőben betegedett meg, mely a mandzsuknál általában a biztos halált jelentette. Schall gondolkodás nélkül a palotába siet. Bebocsátást kér a nagybeteg uralkodóhoz, kinek most már a lelkéről és örök üdvösségéről van szó. Vagy, ha már személyesen be nem mehet, legalább szívlelje meg a szavakat, melyeket levélben küld be hozzá.

Sun-Csi visszaüzen: majd ha kissé jobban lesz, hivatni fogja Tang Jo-vangot. Jól tudja, hogy régi lelkiatyja most is változatlanul szereti őt. De most bűnei miatt nem méltó arra, hogy Isten színe elé juthasson. Hogyha meggyógyul betegségéből, ő maga is kereszténnyé lesz!

Hogyha... hogyha!... Ez a „hogyha" már nem valósult meg. Három nappal később, 1661 február 5-én meghalt az első mandzsu császár 23 éves korában, ki halála előtt utoljára még töredelmesen megvallotta bűneit, — és ővele együtt sírba szállt Tang Jo-vang legszebb reménysége.

•

A következő három év nem hozott jelentősebb változást az öreg jezsuita atya életében. A négy kormányzó, ki a kiskorú trónörökös, Kanghi helyett az országot irányította, Schallt állami méltóságának megfelelően tiszteletben tartotta, és „a császár nevelője" címet adta neki.

A Kalendárium harmadszor és utoljára

Sun-Csi halála után P. Schall több időt szentelhetett legkedvesebb foglalkozásának: az igazi lelkipásztorkodásnak. Az egész császári udvar csodálkozott azon, hogy ez a férfiú, ki a leghatalmasabb uralkodó és a legelőkelőbb főurak barátságát élvezte, bármely percben kész volt rendelkezésére állni a legegyszerűbb embereknek is. Nem egyszer megtörtént, hogy a császár nála tett látogatása után félóra mulva már a legszegényebb viskóban látta el a betegek szentségével valamelyik haldokló hívét. Amióta az asztronómiai intézet igazgatói állását elfoglalta, felhagyott még a szorosan vett tudományos kutatómunkával is, csak hogy minél több időt szentelhessen lelkipásztori feladatának. Igy vált P. Schall nemcsak a császári udvar, de egész Peking apostolává. A keresztény hívek buzgósága igaz örömmel töltötte el a nagy misszionárius lelkét. Egy valami okozott csak fájdalmat szívének: a Kalendárium körüli vita egyházi részről még mindig nem záródott le.

A Magalhaes által felkavart kérdést 1651-ben terjesztették Róma elé. Az utazás körülményessége folytán az iratok csak 1653-ban kerültek a Szentszékhez. Augusztus 3-án jelent meg erről az ügyről a hivatalos véleményezés, amelyet öt tudós teológus szerkesztett meg. Mint azonban ily esetekben

néha megesik, a válasz kimondottan elvi kérdések körül forgott; tele volt tüzdelve „de" és „ha" szócskákkal; a voltaképeni problémához nem szóltak hozzá, hogy t. i. a jelenlegi helyzetben szabad-e P. Schallnak megtartania asztronómiai hivatalát, vagy sem. Amikor négy évvel később kézhez vették Kínában a választ, nem lettek belőle sokkal okosabbak, mint azelőtt. Pekingben újból hosszas vitatkozások keletkeztek Schall és a kínai missziósfőnök között, míg végül ez utóbbi elfogadta Schall magyarázatát.

Amióta az első vádaskodások megindultak a jezsuita tudós személye ellen, ez minden erővel azon volt, hogy hibáiról leszokjék. Erős önfegyelmezéssel most már sokkal inkább tudott uralkodni indulatosságán és maró gúnyolódásain. A rendi vizitátor annyira meg volt elégedve lelki előmenetelével, hogy Észak-Kína tartományfőnökévé akarta kinevezni. Mindazonáltal később elállott ettől a tervtől, mert Magalhaes és Buglio lebeszélték róla. Ez a két jezsuita időközben visszanyerte szabadságát és egy második plébániát alapított Pekingben. Arra azonban most sem voltak kaphatók, hogy megbéküljenek P. Schall viselkedésével és hittérítési módszerével. Éppen ezért az igazi nagylelkű megbocsátás tanújelét adta Schall, amikor saját maga kérte a vizitátort, hogy P. Magalhaest engedje az ünnepélyes fogadalomtételre.

Ezidőtájt két új hithirdető is jött a fővárosba. Meglepetten látták, hogy rendtársuk kínai mandarinnak öltözve jár; nem tart kolostori napirendet; több szolgája is van, és még ennél is több „szembetűnő hibája". P. Magalhaes és P. Buglio sem késlekedtek ezekről a hibákról a két új rendtársat felvilágosítani. Ehhez járult, hogy újból megjelentek előttük az „őszinte" vádaskodók, akik egykor a fog-

ságban vendégeik voltak. Az újonnan érkezettek pedig csalódva látták, hogy Schall pekingi házában édeskevés hasonló vonást találnak Ingolstadt, Liszszabon, Goa vagy Macao nagy rendházaihoz. Nem is késtek rosszalásukat nyiltan kifejezni. Az ősz, 68 éves Schallnak annál inkább rosszul esett ez a megnemértés, mert 30 év után éppen ez a két jezsuita volt első honfitársa, akivel a messze idegenben találkozott.

Egyiket a két új misszionárius közül nemsokára elhelyezték Pekingből. A másik viszont, P. Grueber, napról-napra jobban megismerte Schall igazi lelki világát. Az előbbi heves támadóból nemsokára Schall leglelkesebb rajongója lett.

P. Grueber elöljáróinak azzal a megbízásával érkezett Kínába, hogy kutassa ki, nem lehetne-e Tibeten keresztül szárazföldi úton megközelíteni a Távolkeletet. A protestáns Hollandia tengeri hatalmának megnövekedése ugyanis egyre bizonytalanabbá tette a portugál hajózást, főkép pedig a katolikus hithirdetők útját. P. Schall igen sok értékes adatot tudott ifjú rendtársának rendelkezésére bocsátani; míg ugyanis három éven keresztül Singanfu-ban tartózkodott, ő maga is tanulmányozta a kérdést. Ezenfelül a kínai kormánytól sikerült meleg ajánlósorokat szereznie a bátor utazó számára. Ez viszont a hosszú előkészítés alatt szívesen segített Schallnak különféle írásbeli munkák elvégzésében. Másolatot készített a főbb okmányokról. Baráti kapcsolataik végül is annyira szorosra fűződtek, hogy Schall átadta neki „Emlékezéseit" is lemásolásra. Míg P. Grueber e napló lapjait olvasta, egyre inkább föltárult előtte rendtársának igazi lelki nagysága. Búcsúzásukkor, 1661 áprilisában, nem volt többé nála őszintébb híve P. Schall Ádámnak.

Három év telt el ezután, míg végre a vakmerő

utazó Kínán, Tibeten, Nepalon, Indián, Beludzsisztánon és Mezopotámián keresztül, sok viszontagság után szerencsésen megérkezett Rómába, hol végre átnyujthatta általános rendfőnökének a rábízott iratokat. Itt időközben meghozták a végső döntést a Kalendárium-ügyben: Schall nyugodt lelkiismerettel megtarthatja állását, mint császári matematikus. Hogy azonban semmi további nehézség föl ne merüljön többé, a végső döntés terjesztessék a Szentatya elé.

VII. Sándor pápa hasonló értelemben döntött: engedélyt ad az állás betöltésére, melyből annyi jó származik a kínai egyházra; egyben megadja hozzá az esetleg szükséges diszpenzációkat.

Az örömhír már nem jutott el tudós jezsuitáig. Míg ugyanis P. Schall Ádám megnyerte ügyét Rómában, addig minden arra mutatott, hogy Tang Jovang elveszti Pekingben a másik, váratlanul rászakadt, megdöbbentő hazaárulási pert.

Milyen sors vár reá?

Végső csalódás?

Vagy végső győzelem?

A hazaárulási per

A világtörténelem a jó és rossz, az igazság és tévedés örök viaskodása. Bármerre terjedt eddig a kereszténység, a jó és az igazság hordozója, mindannyiszor fölemelte fejét ellene a gyűlölet és a gonoszság, ez az örök „mysterium iniquitatis". A sátáni rombolásvágy éppen a legvirágzóbb missziók életébe szokott beletaposni. A hithirdetőket hiába akarná valaki felelőssé tenni, miért nem hárították el a veszedelmet.

Kínában Sun-Csi uralkodása idején számottevő hatalommá vált a kereszténység. Csupán Peking városában 13,000 hívő élt 1663-ban. Két katolikus templomban tartottak nyilvános istentiszteleteket. A katekéták bárkinek rendelkezésére állottak, hogy megmagyarázzák a hittant. Úrnapján óriási ünnepi körmenet vonult végig Peking egyik városnegyedén. Az Oltáriszentséget egykorú följegyzések szerint 800 keresztény hivatalnok kísérte! A katolikus hívők nyiltan viselték ruhájuk fölött a kereszt jelét. Amikor a mandarinok fölesküdtek a kiskorú Kanghi császár négy kormányzójára, Tang Jo-vang az egész udvar fülehallatára ünnepélyesen fölolvasta a keresztény hitvallást.

A viharfelhők 1664-ben kezdtek tornyosulni. P. Magalhaes és P. Buglio könyvet adtak ki ebben az évben, keresztény kínai tudósok közreműködésével. Ezt a címet írták rá: *„Az isteni törvény eredete és elterjedése."* Munkájukban az emberi nem egysé-

géből vonták le a keresztény vallás elfogadásának kötelezettségét. Nemsokára egy ellenirat jelent meg *„Nem szabad hallgatnom"* címmel. A füzet visszautasítja a jezsuita írók néhány tételét, amelyek a kínai önérzetet sértik. Szerzője Yang Kuang-Hsien csillagász, egyben hírhedt pekingi zugügyvéd és hivatásszerű uzsorás volt. P. Buglio, Szent Tamás Summa Theologica-jának kínai fordítója, hasonló kiadványban válaszolt ellenfelének: *„Cáfolok, mert nem szabad hallgatnom"* címmel.

Éppen ezekben a súlyos fontosságú napokban, amelyek nyilt összeütközés kezdetét hirdették, váratlan szerencsétlenség érte P. Schallt: agyvérzést kapott, és csaknem teljesen megbénult. Alattomos ellenfele most elérkezettnek látta az időt, hogy előjöjjön rejtekéből. Feljelentette hazaárulásért, idegen és káros tanítások hirdetéséért, valamint hamis csillagászati számításokért. Egymásután adta ki lázító röpiratait. A bonzok, valamint a néhai Sun-Csi császár előtt üzelmeikben leleplezett udvaroncok készek voltak vagyonokat áldozni, hogy megvesztegessék és saját pártjukra állítsák a császári udvart. A négy kormányzó egyike, Szukszaha, titokban összejátszott Schall ellenfeleivel, és legmesszebbmenő pártfogásáról biztosította őket.

Kínának ítélkeznie kellett a kereszténység fölött! A négy kormányzó elhatározta, hogy ebben az óriási fontosságú kérdésben a per lefolytatását két minisztériumnak: a kultusznak és belügynek adják át.

Az első nyilvános tárgyalást 1664 szeptember 26-án tartották meg. Nyolcan állottak a vádlottak között: a béna Tang Jo-vang, ifjú belga munkatársa, P. Verbiest, a vitát megnyitó könyv két szerzője, valamint négy kínai, aki a munka szerkesztésében vett részt. Ezekben a viharos napokban, me-

lyekben az egész kínai misszió jövője forgott kockán, nem volt többé ellentét a misszionáriusok között.

A bírák kezdetben jól voltak hangolva a fővádlott, Tang Jo-vang, valamint társai iránt. Tekintettel a főasztronómus bénaságára, fölmentették a kínos előírás alól, mely megkívánta, hogy a vádlottak térden állva feleljenek a hozzájuk intézett kérdésekre. Schallnak megengedték, hogy helyette Verbiest tolmácsolhassa mondanivalóját.

A vád első és legsúlyosabb pontja a hazaárulás vádja volt. Tang Jo-vang azzal a céllal férkőzött az asztronómiai hivatal igazgatói állásába, hogy Kínát idegen hatalmak kezére játssza. Schall ezt az állítást a leghatározottabban visszautasította. Sun-Csi császár emléktáblája a keresztény templomban kifejezetten hangsúlyozza, hogy akarata ellenére kellett a misszionáriust a csillagászati hivatal elfogadására kényszeríteni. Ez az érv meggyőzte a bíróságot.

A második kihallgatás tisztázni akarta a vádlottak szerepét a szerencsétlen könyv szerkesztésében. Továbbá feltették a kérdést, vajjon azt állítják-e, hogy az első kínai császár Európából származott? — A jezsuiták így feleltek: Ricci Máté világtérképe világosan mutatja, hogy Judea, az emberiség valószínű őshazája, nem Európa, hanem Ázsia földjén terül el.

A bíróság ezek után külön bizottságot küldött ki, mely most heteken keresztül külön-külön hallgata ki a vádlottakat. Ám akármennyire igyekezett is Yang, hogy a hazaárulás vádját süsse a hithirdetőkre, fáradságait nem koronázta siker. Az oklevéltárak írásai kétséget kizáróan bebizonyították, hogy a császár jóváhagyta a missziók működését. E mellett egy-két misszionárius még valóban nem jelenthet veszedelmet a kínai birodalomra.

Most hosszabb szünet következett a kihallgatásokban, mely idő alatt helyszíni bizottság utazott Macaóba, annak megállapítása végett, vajjon a portugál település csak azt a célt szolgálja-e, hogy Portugália hadsereget menesszen Kína ellen.

Mikor azután a második vádpont tárgyalása újból megkezdődött, már hatása mutatkozott annak a töméntelen pénznek, amelyet Yang hívei megvesztegetésekre fordítottak. A jezsuitákat mindjárt az első ülés foglyokká nyilvánította és súlyos bilincsekbe verette, az egy Schallt kivéve, aki állami méltóságot viselt. Hat héten keresztül keresztkérdések pergőtüzében kellett állaniok. Végül is december 27-én nyilvánosságra hozták a kihallgatások eredményét. Bűnösnek mondották ki a jezsuitákat abban, hogy egy keresztrefeszített néplázítót imádnak az ég és föld Isteneként. Súlyosbítja bűnüket még az is, hogy szerintük minden ember köteles e tanítást elfogadni, mert az egész emberiség egy bizonyos Ádámtól származik. Ennélfogva Tang Jo-vang megfosztandó valamennyi méltóságától; ügyét pedig további tárgyalás és ítélethozatal végett az igazságügyminisztérium hatáskörébe utalják. A többi hithirdető fogolyként kezelendő; templomaikat le kell rombolni. Yangot viszont szemtelen szavai miatt kell felelősségre vonni.

A kérdéses minisztérium 1665 január 15-én hozta meg ítéletét: Yangot — mint előrelátható volt — fölmentették. Tang Jo-vangot megfojtás általi halálra ítélték. Társai 100—100 botütésben részesüljenek. Az idegen hithirdetőket száműzzék. Mindazonáltal az ítélet végrehajtását a minisztérium felfüggeszti mindaddig, míg Tang Jo-vang bűnössége minden kétséget kizáróan megállapítva nincs.

Ugyanezen a napon megkezdték a harmadik vádpont tárgyalását: Schall hamis csillagászati szá-

mításokal hozott bajt a birodalomra. Minthogy pedig éppen másnapra, január 16-ra a Kalendárium napfogyatkozást jelzett, elhatározták, hogy a tényállás bizonyításához a legrövidebb utat választják: hivatalosan ellenőrizni fogják a másnapi napfogyatkozást. Az ég maga ítélkezzék a perben!

Másnap délelőtt hatalmas tömeg szorongott a pekingi csillagvizsgáló épülete körül. Odabenn megjelentek a legmagasabb előkelőségek: a négy kormányzó, hercegek, mandarinok és tisztviselők. Schall, kinek állapota az elmult napokban rendkívül súlyosbodott, légzési nehézségekkel küzd és időnkint elveszti öntudatát. Verbiest lázasan dolgozik a műszerek beállításán. A kínai csillagászok, köztük Yang, az égi tünemény idejét háromnegyed órával korábbra jelezték, mint Verbiest számítása.

Izgalmas, feszült várakozás. Végre felkiált az időmérőt ellenőrző tisztviselő:

„Most van a kínaiak ideje!"

A nap továbbra is tisztán ragyog az égen.

Negyedóra mulva: „Most van a mohamedánok ideje!"

Semmi változás.

Az izgalom percről-percre fokozódik. Minden pillanat egy örökkévalóságnak tűnik. Verbiest bámulatos nyugalommal lép félre a távcsőtől. „Még öt perc." Halálos csend. Egyszerre csak felkiált az időmérőnél álló mandarin:

„Most van a te időd, Tang Jo-vang!" — és ebben a szempillantásban fekete árnyék jelenik meg a napkorong szélén. Diadalordítás hangzik a teremben. Egymást taposssák le az ottlevők, hogy beletekinthessenek a távcsőbe. Teát kínálnak körül. Szinte el is felejtik, hogy miért jöttek össze. Schallt és derék belga munkatársát diadalmenetben kísérik vissza a börtönbe. A Birodalmi Híradó újból elviszi

hírét az egész országba Tang Jo-vang új, fényes győzelmének. A kínai csillagászokat csupán a császár kegye őrzi meg attól, hogy meg ne öljék őket.

Schall perében ismét hosszas tanácskozások folynak. De végül is bűnösnek mondják ki az első két vádpontban, mely szerint hazaárulást követett el és káros tanításokat hirdetett. Megerősítik az egyszer már hozott halálos ítéletet. Jóváhagyás végett azonban fölterjesztik a négy kormányzó tanácsa elé. Ezek viszont mégsem merik a felelősséget vállalni. Hiszen veszedelmesnek minősíteni az ég Uráról hirdetett tanítást, Schallt pedig hazaárulónak bélyegezni annyi lett volna, mint elítélni Sun-Csi császárt, aki mindenben helyeselte a Ma-fa eljárását. Vajjon a most még kiskorú Kanghi nem fogja-e őket egykor felelősségre vonni ítéletükért? Nem szabad feledni azt sem, hogy Sun-Csi éppen Tang Jo-vang tanácsára tette Kanghit trónörökössé!

A kereszténygyűlölő Szukszaha kormányzó azonban minden erejével azon volt, hogy végezzen a hithirdetőkkel. Ezért csak egy lehetőség maradt: el kell ejteni az első két vádpontot, és újra fel kell venni a harmadikat. 1665 februárjában tehát előlről kezdődött a per.

A vádlottakat ettől kezdve megint nap-nap után a tárgyalóterembe hurcolták. A fagyos téli éjtszakákat szennyes, nyirkos börtönlyukakban töltötték, rozsdás bilincsekkel összeláncolva. Elérkezett a nagybőjt ideje. Schall, ki „egykor oly sokszor beszélte el könnyekig meghatva az édes Udvözítő szenvedéstörténetét, bámulatosan erős lélekkel viselte ezt a rengeteg meggyalázást, a nélkül, hogy legkisebb jelét adta volna türelmetlenségének", írták az egykori szemtanúk. „Lehet, — mondotta egyik rendtársának — hogy ezzel kell elégtételt nyujtanom a jó Istennek azért, hogy más dolgaim miatt

az imádságot annyiszor elhanyagoltam." Magalhaes és Buglio, kiket a sok szenvedés testileg nagyon megviselt, a többi rabok megtérítésén fáradoztak. Verbiest viszont fáradhatatlanul dolgozott, hogy összeállítsa a legjobb érveket és a legcsattanósabb válaszokat az esetleg előadódó kérdésekre. Feladata nem volt könnyű. A kormányzók tanácsa ugyanis — hogy fedezze magát a császár esetleges későbbi bosszúja ellen — egybehivatta a koronatanácsot! A jezsuiták P. Verbiestre bízták, hogy az uralkodói ház tagjainak ezen az értekezletén előadja védelmüket. Nem kis dolognak ígérkezett az európai csillagászat helyességét napnál fényesebben bebizonyítani ennyi hozzánemértő hallgató előtt. Ha ki tudja mutatni, hogy bármely helyen, bármely időpontra előre meg lehet állapítani bármely korongnak árnyékát, és így megmagyarázni a napfogyatkozás európai számítását, akkor a kínai csillagászokat talán csak sikerül megcáfolnia?

Amikor azonban a koronatanács egybegyűlt, ki volt már adva a jelszó: „Legmagasabb helyről óhajtják a nyugati csillagászat elítélését, az tehát tévesl" Mindazonáltal tíz ülésre volt szükség, amíg a tanács fel tudta fogni ezt a módfelett „világos" logikai következtetést. Végre azután elérték azt, hogy a jezsuiták iránt jóindulatot tanúsító tagok elfásultak, vagy már egyáltalán meg sem jelentek az összejövetelen.

Kína mágnásainak elhúzódó tanácskozásai a birodalom területén az utolsó évtizedek legnagyobb szenzációi voltak. Hiszen a legfelsőbb koronatanács már több mint 20 esztendeje, 1644 óta nem tartott üléseket! Végre azután 1665 áprilisában kimondották az ítéletet: Tang Jo-vang és hét társa hazaárulás bűnében vétkesek, és ezért feldarabolás általi halál vár reájuk.

Kína népe tisztelettel vette tudomásul a legfelső ítélőszék szavát. Úgy fogták fel az eseményt, hogy bár Tang Jo-vang kétségtelen érdemeket szerzett valamikor, most a közjó érdekében fel kell őt áldozni. Hogy valójában milyen drámák játszódtak le a fővárosban, arról nem szereztek tudomást. Pedig ami itt történt, valóságos regénye volt az életnek. Schall és jezsuita társainak perével egyidejűleg ugyanis külön vizsgálat indult meg az asztronómiai hivatal csillagászai ellen. Állandó keresztkérdésekkel sikerült is annyira zavarba hozni némelyiküket, hogy egymással, sőt önmagukkal is ellentmondásokba keveredtek. Igy azután bizonyítottnak minősítették a vádat, mely szerint igazgatójukkal egyetemben ők is vétkesek voltak abban, hogy nem a Kalendárium szerinti időben temették el azt a herceget, akinek halála annyi balsorsba keverte Kínát. Schall tehát végül saját maga esett áldozatul lelkiismeretességének, amellyel egykor feljelentette az egyedül hibás Enkote minisztert, hogy ezzel megmentse alkalmazottait.

A halálos ítélet aláírása a császárra várt.

Az utolsó szó elhangzik — az égből

Ezekben az aggodalomteljes, szomorú napokban váratlanul üstökös tűnt fel az égen. Abban az órában pedig, amelyben Kanghinak alá kellett írnia a szörnyű ítéletet, hatalmas földrengés rázta meg a várost. A császár és édesanyja rémülten menekültek az omladozó palotákból, elvegyülve a fejét vesztett lakosság soraiba. Odakinn irtózatos vihar tombolt. Valami rettenetes bűnnek kellett történnie, hogy az ég ily fenyegetően mutatja ki haragját!

Valóban, az ég nem egyszer szól bele hatalmas szavával a földi élet történéseibe. A kínain kívül pedig nem volt nép, melynek annyira vérébe ment volna, hogy engedelmeskedjék az ég szavának!

Hogy kiengeszteljék a haragvó eget, azonnal általános amnesztia-rendelet jelent meg. Schallt és társait szabadon bocsátották. A legnagyobb sietséggel újból egybehívták a koronatanácsot. P. Verbiest most már szabad emberként állhatott a bíróság előtt, hogy megvédje öreg mesterét. Bátorsága, állhatatossága és nyugodtsága láttán egyik mandzsu herceg nem tarthatta vissza a csodálat kifejezését: „Ez valóban nagyszerű, hűséges jóbarát!"

A tanács, mely eleve elhatározta már Schall fölmentését, az ország színe előtt mégis meg akarta őrizni a törvényesség színezetét. Ezért az ügyet újból az igazságügyminisztérium hatáskörébe utalta.

Ez új tanúkihallgatást rendelt el. Rövidesen közölték az eredményt: Schall és társai semmi szerepet sem játszottak a hibás temetési idő megállapításában. A halálos ítélet tehát semmis. Az ítélet azonban még legfelsőbb megerősítésre szorul.

Az ég újra közbeszól.

Pusztító tűzvész tör ki a császárpalotákban. Kanghi saját szobái áldozatul esnek a lángoknak.

Most azután megjelenik a rendelet. A koronatanács utolsó, 12. ülése végleg kimondja Tang Jovang és rendtársai ártatlanságát. Bűnbakot azonban kellett találni, ezért öt keresztény csillagászati tisztviselőt lefejeztettek.

Az ég közbeszólása elhárította a legsúlyosabb veszedelmet. Mindazáltal P. Schall szenvedéseinek még nem szakadt vége, és vele egyidőben szenvedett az egész kínai katolikus misszió. A hithirdetők állandó rettegésben éltek, mikor hajtják végre velük szemben a száműzetési parancsot, amely nem vesztette el érvényét Schall fölmentése után sem.

*

Egy napon P. Schall Ádám magához kérette valamennyi Pekingben tartózkodó rendtársát. A betegszoba csendjében az ő lelkéhez is szólott az ég, aminek nyomán valóban hősies elhatározás érlelődött meg benne. Az egybegyűlt atyák jelenlétében P. Verbiest felolvasta a bűnvallomást, amelyet Schall mondott neki tollba: Egybehívta e helyre a jelenlevő rendtársakat, akik az egész Jézustársaságot jelképezik számára. Egybehívta őket, nem azért, hogy védje magát, hanem, hogy „megtört szívvel bűnbánó vallomást tegyen". Az elmult évek folyamán sok tekintetben rossz példát adott: engedetlen volt fölötteseivel szemben; túlzottan elnéző volt alárendeltjei iránt; sokat vétkezett szeretetlenséggel, különösképen a Pekingben élő rendtársakkal

szemben; „mindezekben és más elkövetett bűneimben vétkesnek vallom magamat... és amíg csak élek és beszélni tudok, nem szűnöm meg töredelmesen mondani: mea culpa, mea maxima culpa". Ne higgye senki, hogy csak a sorscsapások pillanatnyi sugallata íratta vele ezt az önvallomást. A történtekben Isten figyelmeztető szavát látja. „Miként hosszútűrő irgalmassága mind e mai napig kegyesen megtűrt engem a Jézustársaságban, úgy hiszem és remélem, hogy imáitokra és érdemeitekre való tekintettel most már elnyerem a kegyelmet, hogy mindvégig állhatatosan kitarthassak. Peking, 1665 július 21-én."

A felolvasás megtörténte után béna kezébe vette a tollat, és sajátkezűleg aláírta alig kibetűzhető nevét: „Jo. Adam Schall."

Rendtársai megrendült lélekkel hallgatták a csodálatos önvallomást. „Krisztus Urunk jutalmazta meg ezzel azt a szeretetet, amellyel Schall az ő szenvedéstörténete iránt viseltetett", írja Verbiest. Egy másik rendtársa ezeket írja: „A legnagyobb kitüntetés, amelyben földi életében részesült, hogy méltónak találtatott börtönt és bilincseket, nyomorúságot, gyalázatot és elítéltetést szenvedni az Úr Jézusért."

*

Egyre nagyobb elhagyatottság borult a halálos betegen fekvő Schallra. A száműzetési rendeletet társaival szemben végrehajtották. Huszonegy jezsuita, három domonkos és egy ferences hithirdető útnak indult Kanton felé. Majd saját házából is kiűzték őt, mert bosszútól lihegő ellenfele, Yang, az asztronómiai hivatal új igazgatója, éppen az ő lakását követelte irodai helyiségül. A keresztény templomban elpusztították az összes képeket és szobrokat; a császári emléktáblát darabokra zúzták. Majd

új kihallgatásokra hurcolták Tang Jo-vangot, akit halottas szekéren szállítottak a bíróságra. Végül is a kormányzókat idegesítette már Yang állandó alkalmatlankodása, és megtiltották, hogy tovább zaklassa őket és a jezsuitát.

Schall állapota egyre rosszabbodott. Végre 1666 Nagyboldogasszony ünnepén, kínos halálszenvedés után lelke elhagyta ezt a földet, hogy megjelenjék a legfelső bíró: a mindenható Isten előtt, akiért egész életét áldozta.

Holtteste mellett Peking utolsó, még el nem űzött misszionáriusai imádkoztak; azok, akikkel együtt szenvedett az elmult két év sok viszontagsága közt: Verbiest, Magalhaes és Buglio:

„Körülfogtak az alvilág gyötrelmei,
Hatalmukba kerítettek a halál tőrei.
Szorultságomban az Urat segítségül hívtam,
Istenemhez kiáltottam,
S Ő meghallgatta szent templomából szómat,
Hozzá intézett kiáltásom a füléhez jutott.
A föld megindult és megreszketett,
Alapjukban megrendültek a hegyek...
Lenyúlt a magasból, megfogott,
Megszabadított hatalmas ellenségeimtől...
Megfizetett nékem az Úr igaz voltom szerint,
Megjutalmazott kezem tisztasága szerint."
(17. zsoltár.)

P. Schall meghalt. Meghalt elhagyatva, méltóságaitól megfosztva ő, kinek hithirdetői élete soha nem is képzelt eredményeket mutatott fel. Mi volt tehát munkájának végső mérlege? Vereség vagy győzelem?

Minden jel arra mutatott, hogy Kína, amelynek megtéréséért Tang Jo-vang 44 hosszú esztendőn keresztül küzdött, kimondta a halálos ítéletet a kereszténység fölött. A nagy misszionárius tehát el-

vesztette a harcot. Igy látszott a helyzet Schall halálakor, 1666-ban.

De mégsem! „Az ég megbosszulja azt, aki megszegi az isteni törvényeket." Kínának ez az ősi jelmondata soha még oly nyilvánvalóan nem mutatkozott meg, mint Tang Jo-vang sorsában!

Legyen hát az utolsó szó az égé:

1666: Schall meghal keserű magányban, megfosztva javaitól és méltóságaitól.

1667: Közpénzek elsikkasztása miatt kivégzik Szukszaha kormányzót, a keresztényüldözők legfőbb pártfogóját.

1668: A rágalmazó Yang, a gyűlölettől izzó ellenfél, agyvérzést kap és megbénul, akárcsak egykor Schall.

1669: Rájönnek, hogy Yang hamis Kalendáriumszámításokat végzett. Kivégzik bűnéért, és még ugyanazon a napon új igazgatót nevez ki az ifjú Kanghi császár az asztronómiai hivatal élére: P. Verbiest-et, Tang Jo-vang hű barátját és védelmezőjét! Ettől kezdve egészen a 19. század közepéig jezsuita, majd lazarista misszionáriusok látták el Kínának ezt a nagyfontosságú hivatalát!

1670: Egész Kína ámulva olvassa a Birodalmi Híradóban, hogy a négy év óta sírjában pihenő nagy Tang Doktor újból visszanyerte régi méltóságait. A koronatanács hat tárgyalás után arra a meggyőződésre jutott, hogy az összes vádak Yang rágalmain alapultak. Schall ezért ismét visszahelyezendő egykori rangjába.

Kanghi császár saját maga emeltetett emléket a nagy keresztény mandarin sírhantja fölé, a következő felirattal:

„Szól a császár, ki az utolsó tiszteletet kívánja megadni egykori elsőosztályú rangban állt szolgájának:

E hűséges hivatalnokomnak legfőbb érdeme, hogy minden testi és lelki erejét egész odaadással uralkodójának és a közjónak szentelte. Császári kötelességem és jogom, hogy részvéttel adózzam a nagy halott emlékének, és hogy őt poraiban is dicsérettel illessem érdemeiért! ... Te, Tang Jo-vang, valóban halhatatlan dicsőséget és örök tiszteletet szereztél nevednek."

1671: A jezsuita misszionáriusokat szabadon bocsátják Kantonból, száműzetésük helyéről, és újra visszatérhetnek munkaterületükre.

1692: Hálából Tang Jo-vang és Verbiest érdemeiért megjelenik Kanghi császár híres rendelete, mellyel vallásszabadságot ad a kereszténységnek.

1742: A Mandzsu-dinasztia évkönyveiben örök időkre megörökítik Schall és munkatársai emlékét. Egy mondat az évkönyvből:

„A Kínába jött idegenek valóban nagyképzettségű és mélylelkű tudós férfiak voltak. Nem kívántak maguknak sem dicsőséget, sem anyagi javakat, mert csak eszméik terjesztésének áldozták életüket."

P. Schall Ádám nem volt szent. Bizonyosra vehetjük azonban, hogy a mennyekben nagyobb most az ő dicsősége, semhogy rászorulna földi életében elkövetett botlásainak kimagyarázására.

Hithirdetői munkájában, ha csak az elért eredményeket tekintjük, akkor is messze túlszárnyalja valamennyi kortársát. Aki azonban mélyebbre fürkésző tekintettel szemléli életét, nemcsak a külső sikerek után fog ítélni, hanem elmondhatja majd P.

Verbiest szavaival: „Abban a tényben, hogy a jó Isten 44 éven át tartó ernyedetlen munka után elvett mindent tőle, ami ember előtt csak kedves lehet e földön, a kiválasztottság legbiztosabb jelét kell látnunk."

Gyönyörűen hirdette a „Nagy Tang Doktor" érdemét az emlékmű, amelyet még Sun-Csi császár állíttatott egykor:

„NAGY BUZGÓSÁGGAL SZOLGÁLTA ISTENÉT, NAGY HŰSÉGGEL SZOLGÁLTA CSÁSZÁRÁT. Ó, TI VALAMENNYIEN, MATEMATIKUSOK ÉS CSILLAGÁSZOK, VEGYÉTEK PÉLDAKÉPUL ŐT!"

TARTALOMJEGYZÉK

A mandzsu 3
Az Örökvárosban 5
Páter Schall indiai utazása 9
A „Közép Birodalma" és a Kalendárium . . . 12
A császári udvarban 16
Váratlan meglepetések 25
Ismét a Kalendárium 29
Sajnálatos félreismerés 34
Ma-fa, az „udvari gyóntató" 40
Tang Jo-vang megtisztelő nevei 48
Fájdalmas csalódás 55
A Kalendárium harmadszor és utoljára . . . 59
A hazaárulási per 63
Az utolsó szó elhangzik — az égből 71